

DEBATES ON THE TURKISH CONSTITUTION OF 1924

by

Prof. Dr. Edward C. SMITH (*)

A study of the debates of the Second Grand National Assembly on the Constitution of 1924 (1) provides an insight into the republican spirit which prevailed at the time and was responsible for the kind of constitution that was drafted and accepted. Although a few amendments have since been added, it remains in its essential provisions the Constitution of the Turkish Republic today.

Early in 1924 the Constitutional Commission of the Grand National Assembly, on its own motion and without previous authorization, reported the draft of a new constitution. The first nine articles of the Constitution of 1921, with numerous amendments, which had served to rally the people during their struggle for independence formed the basis for the draft constitution. Their provisions were arranged in logical sequence, made more certain in their effects, and reinforced with much new material. The sovereignty of the nation, as represented in the Grand National Assembly, was reaffirmed. Provision was made for an independent judiciary and for a vigorous executive responsible to the Assembly. Other noteworthy additions were sections on the rights of individuals and the regulation of financial affairs. The draft contained in all 108 articles.

(*) Dr. Edward C. Smith was visiting professor of political science at the University of Ankara, Faculty of Political Sciences during the 1956 - 1957 and 1957 - 1958 academic years. In addition to his lectures on comparative government, Professor Smith conducted research projects on the Turkish constitutional system and government.

(1) These debates were originally published in the Official Records of the Grand National Assembly in arabic script. They were transliterated into the roman alphabet by Zekâi Sezgin and A. Şeref Gözübüyük and published by the Administrative Sciences Institute of the Political Sciences Faculty of Ankara University and Graduate School of Public Administration and Social Service of New York University under the title *1924 Anayasası Hakkındaki Meclis Görüşmeleri*. Ankara : Balkanoğlu Matbaacılık Ltd. Şkt., 1957. The author is thankful to the same institution for the use of the original text. Ankara : Balkanoğlu Matbaacılık Ltd. Şkt., 1957. This paper is based on a summary and preliminary analysis of the debates by Dr. Suna Kili.

The Grand National Assembly devoted one day in each week from March 9 to April 20, 1924 to discussing the Commission's draft. On March 11 it adopted a special rule of procedure which required, for the approval of an article or of the Constitution as a whole, a two thirds vote of the absolute majority of members elected to the Assembly, the absolute majority being the opening quorum for discussions. Readers who are familiar with French legislative procedure will recognize many points of similarity between it and the procedure followed by the Grand National Assembly when it considered the draft constitution: 1) The draft was presented by the Constitutional Commission with a written statement of reasons why it should be accepted; 2) The discussion began with an oral statement by the rapporteur to the same effect, but in a more detailed and colloquial form; 3) There followed a debate on general principles which included unity of powers, national sovereignty and unicameralism versus bicameralism; in addition many deputies digressed from the main subject and discussed the contents of specific articles; 4) The draft was considered article by article. As each article was read, deputies made comments without any preliminary motion. It was only after the discussion of an article had approached its conclusion that some deputy formulated a motion expressing the consensus and a vote was taken; 5) Finally, there was a vote on the Constitution as a whole.

In this paper the debates are reported topic by topic rather than in the strict chronological order in which they occurred. There are disadvantages in combining discussion in general debate with those on articles, but the disadvantages are outweighed by the greater coherence that is possible in topical presentation.

In its written report the Constitutional Commission stated that it had always kept in mind the spirit of the Revolution and the national needs. Its guiding principle had been that sovereignty resides with the nation. Since it was impossible for every individual to exercise this sovereignty in all its details, the source of actual exercise of power was in the representatives of the people, the Grand National Assembly. Among its other powers it could cause the downfall of a government. The major function of the President was to appoint the Prime Minister who, in turn, would form the government. Since the President was the titular head of the State, he should not participate in debate or vote in the Assembly.

The Commission strongly emphasized that Turkey should continue to be a republic, a form of government in which all the people had a share and not the rule of one man such as the sultanate had been. The

name «Ottoman» was no longer to be used. Henceforth the people were to be called Turks (2), not Ottomans, because national honor could not tolerate a designation referring to a former ruling house. People of different nationalities and religions living among the Turks were not to be excluded because of these differences, but were to be assimilated into the Turkish community.

Celâl Nuri, deputy from Gelibolu and rapporteur of the Commission, opened the debate, declaring that with the presentation of this draft constitution, the Revolution had reached maturity: If accepted, the Constitution would give definite form to the Revolution. The draft was the result of five years of national struggle. Under the cosmopolitan Ottoman sultanate Turkish national interests had been sacrificed to the ambitions of the sultans. In this Constitution special attention was given to the principle of concentration of powers in the nation. It plainly stated that the Grand National Assembly possessed both legislative and executive powers. The former were to be exercised directly; the latter were to be exercised through the President chosen by the Assembly and a Council of Ministers nominated by the President. In modern governments there had to be a separation of duties and a delegation of powers in administrative matters. The Assembly would assign the work of different departments to the ministers. The government would be under continuous control of the Assembly and could remain in power only as long it enjoyed the confidence of the Assembly.

In preparing this draft, he continued, the Commission had made a careful study of the constitutions of modern republics. It had adapted some provisions from the Polish and French Constitutions, but had not copied anything word for word. It had found provisions of the American Constitution, with the emphasis on federalism and separation of powers, inapplicable to conditions in Turkey where unity and concentration of powers were essential. Though the Commission had done much investigation, it had not been like a scholar in an ivory tower; rather it had firmly based the draft constitution on Turkish experience.

Three members of the Commission, Refet, deputy from Bursa, Süreyya, deputy from Karesi and Hâzım, deputy from Niğde, had proposed the creation of a second chamber. The other nine members of the Commission had refused to concur. In an explanatory note, Süreyya stated

(2) The word «Turk», used by some upper class Istanbul people in referring to the Anatolian peasant, had formerly a slightly depreciatory connotation.

that a second chamber was necessary in order to improve the form of statutes and prevent the enactment of conflicting laws. It should be elected by the nation from among specialists and scholars and should work in a more moderate atmosphere than was possible in the Assembly. Süreyya was also opposed to giving the power of dissolution to the President because the renewal of the Assembly's membership was the most essential point in the exercise of national sovereignty; and the ambitions of individuals might be stirred if this power were not retained firmly in the Assembly's grasp.

This was not to be the only oblique reference to the supposed personal ambitions of the President, Gazi Mustafa Kemal, better known by the surname of Atatürk which the Assembly conferred on him in 1934. It was obvious from the beginning that the deputies were chiefly concerned with maintaining the Assembly's power against that of the President. They sought to do this, first, by strengthening it internally in various ways and avoiding the weaknesses inherent in bicameralism and separation of powers; and secondly, by positive measures to subject the executive authority to the Assembly's will. Their motives may be attributed partly to their natural feeling of loyalty to their own chamber and a desire to aggrandize their own powers; partly to theoretical considerations derived from Rousseau and others that the general will cannot be divided and is always right; but fundamentally to a deep concern for the future executive-legislative relationships.

The case for a second chamber was presented by Refet who pointed out that as a general rule contemporary parliaments were composed of two chambers. If a dispute should arise between the Assembly and the government and there is no second chamber to mediate between them, either the government must fall or the Assembly must be dissolved. Such results were not in the best interests of the nation. A second house would be a safeguard against the hasty and partial action of a single all-powerful chamber. It could be composed of members of General Councils of the provinces and of members of chambers of commerce, industry and agriculture. Halis Turgut, deputy from Sivas, was in general agreement, but urged that the question be postponed, because, in his opinion, the Turkish Revolution was not yet completed; a new crisis might develop any day; and as long as this was so, the Assembly needed to make and carry out decision swiftly. Şükrü, deputy from Izmir and a future prime minister, declared that second chambers are historical souvenirs. Granted that a single chamber might be hasty, all the benefits to be derived from a second chamber might be attained by requiring a

lapse of one week between urgent discussion and of one month between those that were urgent. The proposal was quietly dropped.

The Commission's draft suggested a four-year term for deputies instead of the two-year term provided in the Constitution of 1921 under which the Second Grand National Assembly has been elected. Emin, deputy from Eskişehir, pointed out that the proposal was inconsistent with the principle of national sovereignty. «We have been delegated powers by the nation for a term of two years», he said, «if we should increase the term to four years, wouldn't this be attacking national sovereignty directly? The four-year term should not apply to this Assembly.» (3) Proposals to amend by substituting a three-year term and by providing that the four-year term should apply only to future Assemblies were defeated.

In the Commission's draft there was a provision that the Assembly might adjourn for not more than six months in any one year in order to enable deputies to tour the country and to prepare for their supervisory duties, as well as to obtain personal rest and recreation. Several deputies objected that this was too long a recess. Feridun Fikri, deputy from Dersim, proposed that the maximum should be four months. «We can see our constituencies,» he said, «even the farthest ones, within four months. If we are absent for six months we cannot adequately control the Council of Ministers. A recess limited to four months is necessary in order to effect the duty of control and to enable national sovereignty to live.» (4) Vehbi, deputy from Karesi, could not understand how the Assembly was to exercise all executive and legislative powers within a six-month period. Another proposal would have shortened the recess period to three months. In the end the Assembly approved the Commission's original statement.

A long and detailed article on the immunity of deputies provoked considerable opposition. Ali Cenani, deputy from Gaziantep, said that in autocracies such an elaborate article was necessary in order to prevent the government from imprisoning deputies and preventing them from doing their work, but since the principles of the republic were established there was little likelihood of attacks on the persons of deputies. He proposed that the article be amended so that, if a legal investigation showed that a deputy had committed a crime, the facts should be made known to the Assembly which could then take appropriate action. Seyit,

(3) Debates, Pp. 116 - 117.

(4) Debates, p. 128.

deputy from İzmir, put the same idea into these words: «This article makes everybody responsible except the deputies. No deputy has the right to such immunities. No state, no scholar, can accept this.» (5) The clause, «Deputies cannot be considered responsible for their votes and opinions inside or outside the Assembly» was amended so as to read: «Deputies cannot be considered responsible for their votes, opinions, and statements in the Assembly, nor are they responsible for making known these statements, opinions, or votes outside the Assembly.» Also the words «or after» were inserted in a later sentence so that it read: «the application of a penal sentence pronounced against a deputy prior to *or after* his election shall be postponed until the expiration of his membership.» (6)

After stating at the beginning of the Constitution that the Grand National Assembly is the sole representative of the nation on whose behalf it exercises sovereign powers, it is rather surprising to find that the Commission attempted an enumeration of the powers of the Assembly. They included treaty making, financial control, amnesty and the approval of death sentences, in addition to powers relating to statutes. The enumeration actually left fewer powers in the Assembly's hands than the sweeping declaration in article 4 that it exercises sovereign powers on behalf of the nation.

Feridun Fikri, deputy from Dersim thought that the Assembly should have the power of interpreting laws in addition to the powers of «enacting, modifying, and abrogating» them. He was unwilling to leave interpretation to the Council of State because he believed that interpretation was as important as statute making. Musa Kâzım, deputy from Konya, agreed that the maker of laws was best qualified to interpret them. Refet, deputy from Bursa, expressed the opposite point of view in the words: «Interpretation is a more scholarly duty than the process of legislation. An assembly may so interpret laws as to amount to amendment... The Council of State is a group composed of specialists and scholars, and it is better equipped to render just decisions.» (7) Reşit Ağa, deputy from Malatya, supporting Feridun Fikri, declared: «Interpretation involves forming new opinions concerning the meaning of laws, and this right should remain in the Assembly.» (8) The article was amended so as to include the word «interpret».

(5) Debates, p. 153.

(6) Constitution, Art. 17.

(7) Debates, Pp. 229 - 230.

(8) Debates, Pp. 231 - 232.

Scanning the draft constitution carefully, Hakkı Tanık, deputy from Giresun, noted the absence of a provision specifically declaring that the Assembly might enforce its own orders. He expressed fears that the Council of Ministers might claim this power and he was unwilling to have it expressed only in the rules of the Assembly. He thought it should be definitely stated in the Constitution. He therefore proposed a new article: «The Grand National Assembly organizes and directs its own internal discipline through its president». His proposal was accepted with alacrity.

The following provisions of the legislative section of the Constitution were adopted without much debate: «A deputy is a representative of the entire nation as well as of his own constituency; debates shall be conducted under rules of procedure which it may adopt; the proceedings of the Assembly shall be open to the public and shall be published word for word, with the exception that proceedings in secret session may be withheld; and deputies may not hold any other public office while members of the Assembly.»

«The Grand National Assembly exercises its executive authority through the person of the President of the Republic elected by it, and through a Council of Ministers nominated by the President. The Assembly may at any time scrutinize the acts of the Government and overthrow it.» (9) Such was the wording of the fundamental provision on the executive to which the Assembly agreed with little debate. But when it came to a definitive statement of executive organization and powers, the discussions often became heated. Charges were freely made that the Constitutional Commission had departed from the principle of unity of powers and had embraced the doctrine of separation of powers, which, some deputies argued, had not worked in France, Switzerland or the United States, and which prevented governments from functioning. «The Commission», declared Şükrü, deputy from Izmir, «has divided the nation's rights into different sections despite their claim that they had adhered to the principle of unity of powers.» (10)

The Commission's proposals for the organization of the presidential office had indeed provided ground for objection. Whether from a tendency to copy from foreign institutions, or from a recognition of the existing political situation, the draft proposal at several points departed from the principle of strict executive subordination to the Assembly.

(9) Constitution, Art. 7.

(10) Debates, p. 91.

The first was that the President be elected for a term of seven years. Süreyya, deputy from Karesi, pointed out the incongruity of a seven-year term when the Assembly's term was only four years. Ebubekir Hâzım, deputy from Niğde, said that under the Second French Republic the president was elected for four years and was ineligible for reelection until four years after the expiration of his term. «We cannot,» he said, «write up a constitution thinking of the gift of character of the Gazi. He won't live forever. We have to think of every circumstance and prepare the Constitution accordingly...I am against the seven-year term.» (11)

In reply, Celâl Nuri, deputy from Gelibolu, said: «Hâzım Bey spoke of the Second French Republic, but we copied from the latest French Constitution... which is far more advanced than the previous one. The personality, the name, of Gazi Pasha is not the point under consideration here. This Constitution has been prepared under the assumption that different people will hold the office of President.» (12) A few deputies spoke in favor of the seven-year term. Others proposed terms of five or nine years, but in the end the draft provision was amended so as to make the term of the President coincide with that of the Assembly.

On the point of eligibility, the Commission suggested that any deputy, or any person who was qualified to become a deputy, might be elected President. Yunus Nadi, deputy from Mentese and several others expressed the opinion that it would be logical to elect the President from among the deputies because his term is four years. Abdullah Azmi, deputy from Eskişehir, was in favor of accepting the Commission's proposal, because «a man of talent who is not a deputy should be eligible for the presidency.» (13) After further debate, the Constitutional Commission proposed the following statement, which was accepted: «The President of the Turkish Republic shall be elected for one Assembly term by the Grand National Assembly in a plenary session from among its members... He is eligible for reelection.» (14)

The basic article on presidential relations to the Assembly and the ministers was formulated by the Constitutional Commission as follows:

The President of the Republic is the Head of the State. In this capacity he may, on ceremonial occasions, preside over the Assembly and may preside over the Council of Ministers whenever he considers it necessary. The President of the Republic

(11) Debates, p. 243.

(12) Debates, Pp. 234 - 244.

(13) Debates, p. 255.

(14) Constitution, Art. 31.

may not participate in the debates and deliberations of the Assembly, nor may he vote as long as he continues as President. (15)

No serious objection was raised to this article in the Assembly; nor were objections made to the requirement that in November of each year the President should deliver personally, or have read by the prime minister, a report on the activities of the government during the past year, with recommendations of measures to be adopted during the coming year. (16) The power to send and receive diplomatic representatives, which followed as a matter of course from the President's position as head of the state, was granted without question. (17) The Assembly approved in toto the recommendations 1) that the President should choose, from among members of the Assembly, a prime minister who in turn should select other members from the Assembly for the Assembly's approval (18) and 2) that both the prime minister and the minister in charge of the appropriate department should countersign all decrees promulgated by the President. (19) All the foregoing powers were normally exercised by titular executives in Western Europe and were considered necessary to the functioning of cabinet government.

Other articles on presidential powers failed to pass the searching scrutiny of the Assembly. It was noted that the Commission's elaborate wording of the form of the President's oath of office contained no reference to national sovereignty. The Assembly amended the oath by inserting, after the promise to respect and defend the laws of the Republic, the additional phrase «and the principles of national sovereignty». (20)

On the other matter of presidential responsibility, the Commission had been content to propose: «The President of the Republic is responsible to the Assembly only in case of high treason.» Arif, deputy from Eskişehir, asked if the President should not also be held responsible if he disregarded the laws which he had sworn to respect and defend. Celâl Nuri, the rapporteur, gave his opinion that failure to respect the laws and the Constitution should constitute high treason. Feridun Fikri, deputy from Dersim, was not satisfied. He said: «The word 'responsible' is not clear enough. Is this responsibility political or penal? Will he be respon-

(15) Constitution, Art. 32.

(16) Constitution, Art. 36.

(17) Constitution, Art. 37.

(18) Constitution, Art. 44.

(19) Constitution, Art. 39.

(20) Constitution, Art. 38.

sible? Which group will accuse him? How will his trial take place?»

(21) Celâl Nuri amplified his previous statement :

The President is guilty of high treason when he does not abide by the Constitution and the laws. Political responsibility rests with a particular minister or a Council of Ministers, both being responsible to the Assembly. As to penal responsibility, it is a shame to conceive that the President might, for instance, slap a man, that is to say, commit an act that might involve personal penalties. (22)

The article was returned to the Constitutional Commission for clarification and amplification. It added to its original statement clauses to the effect that all responsibility for decrees promulgated by the President of the Republic must be borne by the Prime Minister and the ministers who signed the decree; and that if the President should be held responsible for matter of a personal nature, he would enjoy the same immunities as a deputy. (23)

The three most controversial proposals of the Commission were the President's powers concerning the dissolution of the Assembly, the promulgation of laws, and the command of the armed forces. These occupied by far the greatest attention of the Assembly.

On the first question Turkish opinion was particularly sensitive because of dissolutions of parliaments by Abdülhamid II and Vahdettin, and their refusals to order elections for new parliaments over long periods. The Commission had proposed that the Assembly might be dissolved either by its own resolution or by a decree of the President after consultation with the Council of Ministers. «How can an Assembly be dissolved by thirteen people (the number of ministers) elected from among itself?» asked Abidin, deputy from Saruhan, «the right of dissolution which belongs to the Assembly is being given to the executive.» (24) Mahmut Esat, deputy from Izmir, voiced a similar opinion :

We say that sovereignty resides unconditionally with the nation, and then we allow the President to dissolve the Assembly with the approval of the cabinet. This is an unprecedented blow to constitutionalism... When the cabinet is being subjected to serious interpellation it will appeal to the President to dissolve the Assembly. When the cabinet is in trouble concerning the budget, it will immediately ask for a

(21) Debates, p. 351.

(22) Debates, p. 352.

(23) Constitution, Art. 41.

(24) Debates, p. 41.

dissolution... If there is a good President and a good government, they may act with integrity, but this is not a question concerning the President but of the fate of Turkey. (25)

Ragıp, deputy from Kütahya, said he was not against the principle of calling for new elections, but against the method. He suggested the amendment of the article so that the President might act after obtaining the approval of one third of the deputies. İhsan, deputy from Cebelibe-reket, defended the Commission's proposal. He said :

I don't think that conferring this right on the President endangers national sovereignty. If the nation changes its point of view from that on which it elected us, then it can say. «I have changed my point of view». Then can't it change us? Would not national sovereignty require this?... I am not afraid that the President with the consent of the Council of Ministers would dissolve the Assembly, but I am afraid that if the Assembly has the sole right of dissolution it will not perform its legislative duty. I don't think it would be wise to give the right of dissolution at the discretion of the President and the Council of Ministers alone. We know this from experience. But we also know that there may come a time when it would be equally unwise not to call new elections. The government may not find the necessary majority to carry out a program for the development of the country. The Assembly may be in a state of disintegration because of divisions among its members. In such a case how can the country be saved from anarchy?... What is needed is to find a different procedure for dissolution which, without weakening the powers of the Assembly, will provide for new elections when the Assembly is in discord and the government cannot find a group to lean on. (26)

Süreyya, deputy from Karesi, carried many deputies with him in an impassioned appeal not to abandon the principle of unity of powers in favor of separation of powers. «New elections» he said, «mean in reality dissolution. The Sultan possessed this right, and our Assembly is absolutely determined that the Sultanate will never return... But I would like to point out that I am not dealing here with personalities. We are not thinking of three or five years but of the happiness of the nation which will live eternally.» (27) He went on to declare that the proposed article would place the Assembly, which represents the entire nation, on exactly the same footing as an individual.

(25) Debates, p. 58.

(26) Debates, pp. 191 - 193.

(27) Debates, p. 200.

In spite of the protest of Recep, deputy from Kütahya, that the nation might be equally endangered if no provision was made for new elections, the Assembly rejected the entire article .

The following article of the Commission's draft fixed the date at which new assembly should regularly meet after a renewal of elections before the expiration of an assembly's term. Did this article fall with the defeat of the preceding one? Süreyya claimed that an assembly had the right, without any constitutional grant of powers, to end its existence and call for new elections. Yunus Nadi, deputy from Menteşe and chairman of the Commission, insisted that the power should be plainly stated in the Constitution. Recep, deputy from Kütahya, thought that new elections would follow as a matter of course once the Assembly decided that it was no longer of service to the nation. Ragıp, deputy from Kütahya, declared that by rejecting the preceding article the Assembly had forfeited its right to decide on new elections. Another weakness in the Commission's draft was exposed when Raif, deputy from Erzurum, pointed out that dissolution by a majority of a quorum might occur without warning by an affirmative vote of a little more than a quarter of the deputies. In the end the different points of view were reconciled by a compromise by which the power of the Assembly to call new elections was strongly implied without being definitely granted. The succeeding article was amended so that it read : «In the case of new elections before the expiration of the Assembly's term, *by a decision of an absolute majority of all the members of the Assembly*, the term of the new Assembly begins the following November.» (28)

As first presented, the draft provided for a presidential veto similar to that in the United States. The President was required to promulgate all laws passed by the Assembly within seven days, but if he objected to the provisions of any law, he might return it to the Assembly, with a statement of his reasons, within thirty days. The Assembly might then amend or pass the proposed law in its original form by a two-thirds vote. In general debate, Abidin, deputy from Saruhan, objected that the proposal introduced the principle of separation of powers. Refet, deputy from Bursa, thought that, in the absence of a second chamber, the veto would be needed as a safeguard against precipitate action by the Assembly. The weight of opinion in general debate was so strongly in favor of unity of powers in the Assembly that the Commission withdrew its original proposal and substituted a new article providing that, except for constitutional amendments and budget laws, the President might return a bill

(28) Constitution, Art. 25.

within ten days, and the Assembly might pass it over his objections by an ordinary majority. Refik, deputy from Konya, said :

Since we have started these discussions I find it difficult to know the nature and form of this Constitution. This draft proposal has taken something from unity of powers and something from separation of powers... If we are to conform to the principle of national sovereignty, those basic principles which express the sovereignty of the nation should not be handed over to an individual. The world has gone through a lot of experiences. What we are experiencing in our revolutionary life have been experienced by other states. England and France are living examples. In France executive and legislative authorities were unified during the period of the Convention, but since there was no way out, they returned to separation of powers. In England during the period of Cromwell unification of executive and legislative powers was tried... Since in the long run we are going to revert to separation of powers, I suggest that we accept it now... If the draft proposal is based on unity of powers, then you cannot part with any of your rights and give veto powers to the President. (29)

In reply to the last point, Celâl Nuri, the rapporteur, said : «This article has nothing to do with veto. It is not the absolute veto that arbitrary rulers and emperors employ. Ours is the type that halts for only a limited period the application of a law. This procedure is to be found in the books of scholars everywhere. This is not a veto. It only provides more time and makes it possible to discuss bills a second time and prevents the passage of faulty laws.» (30) Recep, deputy from Kütahya, believed that the proposal might be justified on the ground that the President was a member of the Assembly.

In the end, the Assembly accepted the substitute wording proposed by the Constitutional Commission.

By far the longest discussion was on the Commission's proposal that the President should be commander-in-chief of the armed forces, which most of the deputies considered as a direct assault on the principle of national sovereignty. They insisted that the power should be exercised by the Grand National Assembly. Arif, deputy from Eskişehir, said :

In the old days, for the ambition of a ruler millions of sons have been lost. For this reason, an important decision, such as the decision to go to war, is a legal right of the nation,

(29) Debates, Pp. 264 - 265.

(30) Debates, p. 266.

and Article 26 gives this right to the Assembly... As the right to declare war is the right of the nation, so the use of the **necessary means** of terminating the war successfully is a sacred right of the nation. As Gazi Pasha has led us to victories, bad commanders lead nations to defeat after defeat... Perhaps the next President will not be a soldier. To bestow such a duty on a civilian is against the interests of the nation. (31)

Arif believed that the supreme command of the armed forces should be vested in the moral personality of the Assembly and that Government should consult the Ministry of National Defense, the Military Council and others, concerned with military affairs for the selection of a person to assume the actual command of the armed forces. When a suitable commander was found, the President would recommend him to the Assembly for its approval.

Celâl Nuri, the rapporteur, replied :

According to the French Constitution of 1875 it is to the head of the government that the position of commander-in-chief belongs. In all the republican forms of government it is the President who has this power. In the new Polish Constitution this duty is the President's. Commanding the soldiers is an executive duty and therefore this lies within the competence of the executive. (32)

Recep, deputy from Kütahya, was of the opinion that :

In peacetime the President should be commander-in-chief and in wartime a commander who would actively lead the armies should be selected; but this man and his position should be above all politics. Article 9 of a law passed a month ago stated that in place of the President a joint chiefs of staff is established which is the highest authority in peacetime to command the armed forces. The chairman of the joint chiefs of staff is independent in his work. In time of war it would be disastrous to leave the selection of the commander-in-chief to various committees, so the Council of Ministers should recommend and the President should appoint. (33).

Abidin, deputy from Saruhan, believed that the command of the armies is not an executive function of the Assembly but its legal right, and he wished to prevent any delegation of the Assembly's power. Ali xuuri, deputy from Karesi, declared that the Constitutional Commission

(31) Debates, Pp. 276 - 277.

(32) Debates, p. 280.

(33) Debates, Pp. 280 - 291.

had prepared several articles contrary to the legal sovereignty of the nation, and this one was particularly so. «It is impossible,» he said, «for the Assembly to delegate power when there is no responsibility; for the Constitution has made the President responsible only in case of treason. It gives me great pain to observe the contradiction between the explanatory note of the Constitutional Commission which emphasized concentration of powers and the contents of the Constitution.» (34) It seemed to him that the Commission had copied too much from foreign constitutions. He insisted that national sovereignty had emerged from the life of the nation, and that the best laws are those which are written from national experience.

Following the same line of reasoning, Niyazi, deputy from Mersin, thought it was misleading for the rapporteur to cite French precedents for the proposed grant of power to the President; for the President of France does not personally exercise the power, but acts through a responsible minister. In other states, too, the President does not command the armies except in the United States where the Constitution is based on the doctrine of separation of powers. He concluded his remarks by asking, «If the Assembly has the right, and is qualified, to elect a President, why should it hesitate to elect a commander-in-chief?» (35)

The chairman of the Commission, Yunus Nadi, replied :

National defense, which is the most important interest of the nation, cannot be left to the political emotions of the Assembly... It is the right of the Assembly to declare war, but the Assembly cannot conduct the actual war. It will become the concern of a responsible committee. The 280 people who compose this Assembly cannot conduct a war... You must accept the choice of your responsible Council of Ministers for the appointment of commander-in-chief... The reason why we are so confused is that our President is a soldier. When we say that the position is entrusted to the President, we do not mean that the President will act, but that the Council of Ministers will appoint a commander. (36)

Arif, deputy from Eskişehir, admitted that 280 members of the Assembly could not conduct a war, but he insisted that it should be able to control the commander-in-chief. He thought it would not be difficult to make the choice; the Government and the Ministry of Defense would examine the qualifications of competent people, nominate one of them,

(34) Debates, p. 297.

(35) Debates, p. 305.

(36) Debates, Pp. 306 - 307.

and through the President recommend his appointment by the Assembly. The command of the armed forces, he insisted, is vested in the moral personality of the Assembly.

The continued reliance on the principle of concentration of powers in the Assembly again led Refet, deputy from Bursa, to insist on the opposite principle. He said :

Whether the power be in the individual or the Assembly, the result is absolutism and history has proved it, and so have all scholars of constitutional law. If we disregard this we are not being of service to the country... Nations have learned from experience that it is impossible to unite the executive and legislative powers. The result is always despotism. For this reason it is necessary to separate them. But after separating them there is conflict. In order to prevent this conflict there are certain logical roads to follow. First, we are going to put a wall between them. We say «you will work here, your duty is legislative duty. After you make the law you throw it over the wall to the executive... Then the executive performs its work.» (37)

Speaking towards the same conclusion from a more practical point of view, Recep, deputy from Kütahya, declared :

National sovereignty does not mean that all duties are performed by the Assembly itself. The Assembly chooses the President and the Council of Ministers for executive duties... If, as Niyazi Bey says, we cannot make the President commander-in-chief because he is irresponsible, I ask if the Assembly is itself responsible? To whom? For what? The Assembly is more irresponsible than the President... If the Council of Ministers recommends a commander and the President approves, this would be the best system, because then the Council becomes responsible for the choice. The Assembly is not the best qualified body to choose a commander-in-chief... The Assembly cannot control the commander-in-chief. It can only control the Council of Ministers which was responsible for choosing the commander-in-chief, and which is under the control of the Assembly and can be dismissed by the Assembly. (38)

Süreyya, deputy from Karesi, declared that the remarks of Refet and Refik were contrary to the principle of national sovereignty, which he said meant sovereignty of the National Assembly in the name of the people : «The difference between Recep's proposal and mine is that he

(37) Debates, Pp. 315 - 316.

(38) Debates, Pp. 319 - 325.

is willing to delegate the position of commander-in-chief during peacetime, and I cannot conceive of such a thing.» (39) Believing that the Assembly was ready to receive a motion to amend the article, he proposed the following statement: «The position of commander-in-chief is vested in the moral personality of the Grand National Assembly. In wartime the Assembly exercises this authority by means of a commander-in-chief who is chosen by the Council of Ministers and approved by the President.» (40)

İbrahim, deputy from İzmit, reminded the Assembly that it had conferred the chief command on Gazi Mustafa Kemal during the Sakarya Battles and that other nations had conferred the same power on their presidents. İhsan, deputy from Cebelibereket, noting that much of the difference of opinion was based on theoretical grounds, declared that in a matter of vital importance to the nation, the Assembly «ought to ask the opinions of great commanders, Fevzi Pasha, İsmet Pasha and Gazi Pasha.» (41)

İsmet, better known by the surname of İnönü which Atatürk conferred on him in 1934, was present and gave his expert opinion:

The important thing is to be ready for a possible war in peacetime... It is necessary to provide for this possibility in a technical and not in a political manner. All great nations have permanent organizations charged with the duty of keeping the army continually ready. Some have given this job to the chairman of the joint chief of staff, others have created a special position as commander-in-chief. If it is not done in this way, the nation will not be ready in case of war. Let the position be in independent hands away from politics... In wartime directing the armies is an important executive duty. This responsibility should be given to the government. It is essential that the President appoint the commander-in-chief on the recommendation of the government. The commander-in-chief is then an arm of the executive and, since the government is responsible for the choice, you can cause the fall of the government if you think it has chosen a man unworthy of the nation... If the Assembly should appoint a commander-in-chief in wartime, this man would become a dictator. This man would unite all the means of the government within himself. He would say «I am commander-in-chief, therefore you are to perform such and such a duty in such and such a way». (42)

(39) Debates, p. 328.

(40) Debates, p. 239.

(41) Debates, p. 338.

(42) Debates, Pp. 338 - 343.

There followed a number of proposals to amend the article. The one suggested by Recep, deputy from Kütahya, was finally accepted. It read as follows :

The supreme command of the armed forces is vested in the Grand National Assembly and is represented by the President of the Republic. In time of peace the command of all armed forces is entrusted by special law to the Chief of the General Staff, and in time of war is given to the person appointed by the President of the Republic upon the proposal of the Council of Ministers. (43).

Several articles which related to the choice of ministers and their responsibility to the Assembly were accepted without much objection. It was noted that the draft constitution omitted any reference to a time limit within which a new ministry was to submit its program to the Assembly for approval. Feridun Fikri, deputy from Dersim, proposed that the new government be presented to the Assembly for general approval instead of being subjected — as was the practice in France and in Belgium — to an interpellation on some particular issue before it assumed office. Recep, deputy from Kütahya, was opposed to any system that involved giving confidence as soon as a new ministry was presented to the Assembly. He strongly disapproved an «artificial system of interpellation». An interpellation, properly used, would follow an investigation of a particular fault in the conduct of some part of the government. He thought it probably could not occur until the government had been in office for from one to four months. Meanwhile he thought it was improper for a government, which had not received the confidence of the Assembly to proceed with its executive activities. His recommendation was that as soon as a new ministry was formed, it should present its program and ask for a vote of confidence on that; and a maximum time limit should be set within which the new ministry should submit its program.

Abidin, deputy from Saruhan, wanted to amend the article so as to make sure that the Assembly approved the incoming Council of Ministers. He said :

It is one thing for the Assembly to control and dismiss a government and quite another to approve a ministry. The difference is that the first leans toward separation of powers and the second toward unity of powers. Recep Bey spoke of the ministry's program being presented to the Assembly for a vote of confidence. This is nothing more than a parliamentary procedure, and one that we used during the sultanate. The

(43) Constitution, Art. 40.

program will be read and the government will seek a vote of confidence... I suggest that the President recommend and present the Council of Ministers for the approval of the Assembly. The word «approval» must be in the article, and the approval of the Assembly is a necessity. (44)

Ağaoğlu Ahmet, deputy from Kars, agreed with Abidin on the necessity for the Assembly's approval of the program. «We have to approve not the personalities of the ministers, but the program they present to us... The procedure which has so far been followed has been for the Council of Ministers to present themselves in person and receive the approval of the Assembly without reading a program.» (45)

Sabri, deputy from Saruhan, thought the Commission's statement would be satisfactory with the addition of a requirement that the incoming Council of Ministers must prepare its program within fifteen days and request a vote of confidence.

Abdullah Azmi, deputy from Eskişehir, was of the opinion that a vote of confidence should be given only after a discussion of the program presented to the Assembly by the Council of Ministers :

A vote of confidence without discussion would not involve a question of confidence or non-confidence. It would be merely an approval of persons... It is necessary that after a program is read the Council of Ministers receive a vote of confidence from the Assembly so that it can fulfill its functions... To mention that a program must be read is not necessary because the phrase «is presented» implies this. It is not necessary to state that «the government will inform the Assembly of its political views and its policies» because the Council presents itself in order to speak on these matters. (46).

Yunus Nadi, chairman of the Commission, presented a practical problem that had been neglected in recent speeches :

Abdullah Azmi Efendi is of the opinion that a government is illegal until it receives a vote of confidence from the Assembly... What would happen if there is a change of government when the Assembly is not in session? There may be a delay of thirty days before the Assembly meets. Would the government be considered illegal? This would lead to anarchy. The government must be considered legal the day it is formed. Until the Assembly meets the newly formed government is the legal government. If you set down a condition that the

(44) Debates, Pp. 364 - 367.

(45) Debates, Pp. 372 - 373.

(46) Debates, Pp. 380 - 382.

Assembly must meet in order to establish a government in power, then, until the Assembly meets, you cannot but believe that the government does not exist. Viewing the situation in this light, the Constitutional Commission has prepared the article in the best possible way. (47)

As a result of all these discussions the article was amended as suggested by Recep : «The government must submit its program and policy to the Assembly within one week at the latest and receive a vote of confidence.» (48)

The danger of centralizing several ministries in the hands of one individual was appreciated by the Assembly. The Commission proposed that «if a minister is excused from attendance through leave of absence or for another reason, another member of the Council of Ministers shall act temporarily on behalf of said minister.» Abdullah Azmi, deputy from Eskişehir, remarked : «We have seen governments run by three people. For this reason a minister should not substitute for more than one minister, and this should be clearly indicated in the article.» (49) The Commission's proposal was accepted with the addition of the words : «A minister may not act temporarily in behalf of more than one other minister at a time.» (50)

Surprisingly, there was little discussion of the guarantees of civil liberties which were proposed in the draft constitution. Perhaps the deputies left that the establishment of political control by the Assembly over the government was sufficient to protect the civil rights of individuals. The rapporteur, in presenting the section for consideration, declared : «Some of the old states have not found it necessary to include such a chapter, but we do so because we were engaged only recently in a struggle for liberation, and therefore we deem it necessary to provide this section.» (51)

The statement was elaborate and thorough. Between the opening declaration in article 68 that «Every Turk is born free and free he lives,» to article 88, «The People of Turkey, regardless of religion and race, are Turks», the Constitutional Commission had managed to incorporate the traditional provisions found in the constitutions of Western states and add others based on Turkish experience. There were guaranties of legal

(47) Debates, Pp. 384 - 385.

(48) Constitution, Art. 44.

(49) Debates, Pp. 392 - 393.

(50) Constitution, Art. 49.

(51) Debates, p. 425.

equality and freedom of conscience, thought, speech, press, petition, travel, contract, work, property, association, incorporation, and postal communication; inviolability of life, property, honor, and residence; immunity from unlawful arrest, torture, bodily mistreatment, confiscation of property, unlawful taxation, and forced labor. Primary education was made compulsory for all Turks of both sexes and was to be free in state schools. With few exceptions the statements of rights were agreed to in the form presented by the Commission.

An entire article devoted to forbidding the wearing of medals presented by the Ottoman government for administrative and scientific accomplishments was deleted because it was considered unnecessary; a previous article had declared that every type of group, class, family or individual privilege was abolished. The Assembly may also have been influenced by the feeling that a prohibition did not properly belong in the same chapter with guarantees of rights.

The always difficult problem of martial law evoked considerable discussion. According to the Commission's draft, the government was to inform the Assembly at once of its decision to declare martial law if the Assembly were in session; if not then the information must be conveyed to the Assembly when it reassembled. Sabri, deputy from Saruhan, declared that, apart from the danger of war, it would not be for the government to declare martial law without obtaining the permission of the Assembly. Süreyya replied that if the Assembly was in session, the government would obtain its permission before declaring martial law. If the Assembly were not in session it would be impossible for the government to act in an emergency; the Assembly could not be reassembled within a month because the deputies would be scattered all over the country. «It would not be physically possible for them to meet in a short time. Why bother the Assembly to meet so frequently?» (52)

Mazhar Müfit, deputy from Denizli, was of the opposite opinion :

The Assembly would not frequently be called into session because the government would not often declare martial law. We put the condition of Assembly approval in order to prevent the government from declaring martial law unnecessarily. The Assembly can meet within a month. In order to present a proposed declaration of martial law for the approval of the Assembly, it is necessary that it be reassembled if it is not already in session. (53)

(52) Debates, p. 433.

(53) Debates, Pp. 433 - 434.

Celâl Nuri asked what would happen if it became necessary to declare martial law for a period of five days. Rasih, deputy from Antalya, replied that if martial law were to be declared for only one hour, the Assembly should meet. The article was submitted to the Constitutional Commission for redrafting. It was returned a few days later with the addition that the Assembly insisted on, namely, that if the Assembly was not in session it must be reconvened at once.

The declaration in Article 88 that «the People of Turkey, regardless of religion and race, are Turks» was not acceptable to several deputies. Hamdullah Suphi, deputy from İstanbul, said :

To call all those people living within our political borders «Turks» might be an ideal statement, but, as you know, we came out of a very difficult struggle, and we are not yet sure in our hearts that the struggle is ended... In France and England there are Jews, but the Jew speaks the language of the country, goes to the schools of the country, and is in spirit French or English... But the Jew in Anatolia speaks his own language and has his own private school. How can we prevent him by law from being a Jew? If we designate Jews as Turks, they would use this against us.» (54)

Hamdullah Suphi, in taking one nationality as an example, had described accurately the position which was accorded to all subject peoples under the Ottoman Empire. Now under the Republic it was desirable to assimilate these peoples into the Turkish community. Celâl Nuri asked the Assembly to face the problem squarely :

A Turk living in Greece is considered a Greek subject, and so is a Turk living in Bulgaria a Bulgarian subject. We formerly used the word «Ottoman». Now we are deleting it. There is a Turkish Republic in place of the Empire, but what shall we call the people who are not Turkish and Moslem? If we do not apply to them the adjective «Turk» how else can we call them? (55)

Suggestions were made that from the point of view of «subject» they were considered as Turkish. Hamdullah Suphi proposed that as regards their citizenship they are considered Turks. His proposal was accepted. The article was amended so as to read : «The term Turk is applied, with respect to citizenship, to the people of Turkey without distinction of religion or race.» (56)

(54) Debates, Pp. 437 - 439.

(55) Debates, p. 439.

(56) Constitution, Art. 88

When the Assembly, nearing the end of its discussions, began considering the form of the amending clause, Hamdi, deputy from Bozok, proposed that no amendments could be made to any of the first eight articles of the Constitution — those which appeared under the heading of fundamental provisions. His proposal was defeated. The Constitution contains only one unamendable article, which was presented as follows in the Commission's draft: «No amendment or modification of Article 1 of the present law, which declares that the form of the State is a Republic, can be proposed in any form whatsoever.» (57)

When put to a vote, the entire Constitution was accepted almost un-animously.

The discussions on the latter half of the Constitution were hurried. No significant debate occurred on the judiciary section. One may wonder why proponents of unity of powers did not seize upon the statement in the Commission's draft forbidding the Grand National Assembly «in any way whatsoever to modify, alter, or postpone the decisions of the courts nor prevent the execution of their judgments.» (58) Perhaps the deputies' attention was concentrated on the danger to be anticipated from a powerful executive. Perhaps also they regarded the judiciary as a potential ally against the executive.

Nor were the deputies concerned that the brief articles on local government, though recognizing vilâyets and other units as corporate personalities, provided no real place for local self-government and no adequate sources of local revenues. «The vilâyets are administered according to the principle of decentralization and division of functions.» (59) - so ran the article which confided their administration to the executive branch.

In studying the debates one fails to encounter the idea, which pervades post-revolutionary thinking in other countries, that government is a necessary evil. To the deputies, government was a positive good. It was the failure of the Sultan's government and his supine acquiescence in the foreigners' plans to dismember the country that had occasioned the Revolution. It was the vigorous government of the Grand National Assembly that had organized and won the struggle for independence. In this struggle claims of individual's rights had been completely subordinated to the stark necessity for united community action to preserve

(57) Constitution, Art. 108.

(58) Constitution, Art. 54.

(59) Constitution, Art. 91.

the rights of the nation. In victory each individual Turk owed his freedom to the fact that the nation was free.

Throughout the debates there was a continuous emphasis upon *nation* which, if carried a little farther, might have been undemocratic. There was, however, no harping on the state as an end in itself which is characteristic of totalitarian theory. In Turkish thinking the state was only a means by which the nation might achieve its destiny. The sovereignty of the nation could best be expressed through the concentration of powers in the nation's representatives in the Grand National Assembly.

The inspiration for the Constitution of 1924 remains in doubt. In European legislative bodies it is unusual for a legislative commission or committee to present matters on its own motion and without prior authorization. Was there a general understanding during the election campaign of 1923 that constitutional revision would be one of the most important functions of the Second Grand National Assembly? Were members of the Constitutional Commission, a standing committee of the Assembly, chosen for this, as well as for the usual functions of this group? Or, as some have speculated, did the impetus for the new Constitution come from the President of the Republic, Gazi Mustafa Kemal, as part of his far-reaching plans to modernize Turkey? Whatever the answers to these questions may be, it is obvious that limited government meant to the Grand National Assembly in 1924 a limitation of the executive and not of the legislature. The Commission's draft affirmed strongly the supremacy of the Grand National Assembly. Of the numerous amendments voted by the Assembly practically every one either directly strengthened the Assembly's powers or took something away from the executive. The members of the Second Grand National Assembly thought of Turkey as a republic, and they meant to keep it so.

1924 ANAYASASI ÜZERİNDE MECLİS GÖRÜŞMELERİ

Yazan : Prof. Dr. Edward C. SMITH

Çeviren : Mümtaz SOYSAL

İkinci Büyük Millet Meclisi'nde 1924 Anayasası üzerinde cereyan eden görüşmelerin (1) incelenmesi, o devre hâkim olan ve böyle bir anayasanın hazırlanmasına, kabul edilmesine yolaçan cumhuriyetçi ruhun anlaşılmasını sağlamaktadır: O zamandanberi birkaç değişiklik geçirmekle beraber, bu Anayasa, bugün de, Türkiye Cumhuriyeti'nin ana kuruluşundaki esasları göstermekte devam etmektedir.

1924 yılı başlarında, Büyük Millet Meclisi'nin Kanunu Esasi Encümeni, böyle bir işle görevlendirilmeden, kendiliğinden harekete geçerek, Meclis'e yeni bir anayasa tasarısı sunuyordu. İstiklâl mücadelesinde halkı bir araya toplayan ve sonradan çeşitli değişikliklere uğrayan 1921 Anayasası'nın ilk dokuz maddesi bu anayasa tasarısının da esasını teşkil etmekteydi. Ancak, bu maddelerdeki hükümler mantıkî bir sıraya sokulmuş, sonuçları bakımından daha keskinleştirilmiş ve birçok yeni hükümler eklenmişti. T. B. M. M. ce temsil olunan millî egemenlik prensibi tekrar önemle belirtilmiş, bağımsız bir yargı uzvu ile Meclis'e karşı sorumlu kuvvetli bir yürütme uzvu sağlayacak hükümler konmuştu. Dikkate değer ilâveler arasında ferdî haklarla ve malî işlerin düzen-

*) Prof. Dr. Edward C. Smith, 1956 - 1957 ve 1957 - 1958 yıllarında S. B. F. de «Mukayeseli Devlet İdaresi» derslerini «misafir profesör» olarak okutmuş ve aynı zamanda Türk anayasa sistemi ve devlet idaresi üzerinde araştırmalar yapmıştır.

1) Görüşmeler, ilk defa, T. B. M. M. Zabıt Cridesi'nde Arap harfleriyle yayınlanmıştır. Sonradan bunlar Zekâî Sezgin ve Dr. A. Şeref Gözübüyük tarafından yeni harflere çevrilmiş ve Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İdarî İlimler Enstitüsü ile New York Üniversitesi Kamu İdaresi ve Toplumsal Hizmetler Okulu'nun müşterek yayınları arasında «1924 Anayasası Hakkındaki Meclis Görüşmeleri» adıyla çıkmıştır (Ankara : Balkanoğlu Matbaacılık Ltd. Şkt., 1957). Bu makale, Dr. Suna Kili tarafından hazırlanan bir özete ve başlangıç mahiyetinde bir tahlile dayanarak yazılmıştır.

lenmesiyle ilgili bölümler de vardı. Tasarıda topu topu 108 madde bulunuyordu.

T. B. M. M. 9 Mart 1924 ten 20 Nisan 1924 e kadar, her hafta bir gününü Encümen tasarısını görüşmeğe ayırmıştır. 11 Mart'ta kabul edilen bir «Heyeti Umumiye Kararı» ile de, kanunun, mutlak çoğunluğun (yani toplantı nisabının) üçte iki çoğunluğuyla görüşülmesi ve kabul edilmesi şart koşulmuştu. Fransa'daki yasama usûllerine aşına olanlar, o usûller ile T. B. M. M. tarafından anayasa tasarısının görüşülmesi sırasında takip edilen usûller arasında epey benzerlik bulacaklardır: 1) Kanunu Esasi Encümeni, tasarıyı Meclis'e sunarken, bir de yazılı gerekçeyle, teklif olunan hükümlerin neden kabul edilmesi gerektiğini belirtmiştir; 2) Görüşmeler, Encümen Mazbata Muharriri'nin aynı maksatla, fakat daha teferruatlı ve daha serbest şekilde yaptığı bir konuşma ile başlamıştır; 3) Bundan sonra, kuvvetler birliği, millî egemenlik ve çift meclise karşı tek meclis gibi genel prensipler üzerinde görüşmeler olmuştur; bir çok milletvekili ana konudan ayrılarak muayyen maddelerin muhtevası üzerinde de durmuşlardır; 4) Tasarı madde madde görüşülmüş ve her maddenin okunmasından sonra, önceden bir önergeye lüzum olmaksızın, milletvekilleri düşüncelerini bildirmişlerdir. Ancak, bir madde üzerindeki görüşmelerin sonuna yaklaşılaacağı sırada, bazı milletvekilleri, üzerinde fikir birliği edilen esaslara uygun birer metin hazırlamışlar ve bu önergeler için oya başvurulmuştur; 5) Nihayet, Anayasa'nın tümü hakkında da oy verilmiştir.

Bu makalede, görüşmeler tarih sırasına göre değil, ait oldukları konulara göre tahlil edilmiştir. Tabii, tasarının tümü üzerindeki görüşmeler ile maddeler üzerindeki görüşmeleri birleştirmenin mahzurlu tarafları da var, fakat böylece konuyu ortaya koyuş bakımından elde edilen derli topluluk bu mahzurlardan daha ağır basmaktadır.

Kanunu Esasi Encümeni devrimcilik ruhunu ve millî ihtiyaçları daima gözönünde tutarak çalıştığını Meclis'e sunulan mazbatada belirtmektedir. Encümen çalışmalarına yol gösteren prensip, egemenliğin millete ait olması prensibidir. Her fert için bu egemenliği fiilen icra etmek imkânsız olduğuna göre, fiilî iktidarın kaynağı milletin temsilcilerinde, yani T. B. M. M. de bulunmalıydı, Meclis'in yetkileri arasında hükûmeti düşürmek yetkisi de olmalıydı. Cumhurbaşkanı'nın başlıca görevi ise, hükûmet kuracak bir başbakan tâyin etmektir. Cumhurbaşkanı, resmen devlet başkanı ünvanını taşıdığı için, Meclis'teki görüşmelere katılmamalı ve oy vermemeliydi.

Encümen, Türkiye'de cumhuriyetin, yani bütün halkın devlet idaresine katılmasına imkân veren ve saltanat idaresi gibi bir tek kimsenin

hükümdarlığı anlamına gelmeyen bir hükümet şeklinin devamı üzerinde ısrarla durmaktaydı. Artık «Osmanlı» sıfatı kullanılmayacaktı. Bundan böyle, halka «Osmanlı» değil, «Türk» denecekti (2); çünkü, millî gururun eski hükümdar sülâlesine dayanan bir sıfatı hoş karşılamasına imkân yoktu. Türkler arasında yaşayan çeşitli ırk ve dinlere mensup kimseler de bu farklılıkları yüzünden Türk topluluğunun dışında bırakılmayıp bu toplulukla meczedileceklerdi.

Gelibolu Mebusu ve Kanunu Esasi Encümeni Mazbata Muharriri Celâl Nuri Bey, artık devrimin olgunlaştığını ve Anayasa'nın bu devrime kesin bir şekil vereceğini söyleyerek anayasa tasarısını Meclis'e sundu. Mazbata Muharririne göre, tasarı, beş yıllık bir millî mücadelenin sonucuydu. Türli milletlerin meydana getirdiği Osmanlı Saltanatı sırasında, Türkiye'nin millî menfaatleri padişahların ihtiraslarına kurban edilmişti. Yeni Anayasa ile, kuvvetlerin millette toplanması prensibine bilhassa itina gösteriliyordu. Yasama ve yürütme kuvvetlerinin T. B. M. M. de olduğu açıkça ifade olunuyordu. Bu kuvvetlerden ilki doğrudan doğruya Meclis tarafından kullanılacaktı, yürütme yetkisi ise, Meclis'ce seçilen bir Cumhurbaşkanı ve onun tâyin edeceği bir Başbakan tarafından kurulan Bakanlar Kurulu vasıtasıyla icra edilecekti. Modern hükümet sistemlerinde, idarî işler bakımından görev ayrımı ve yetki genişliği esaslarına uymak şarttı. Meclis, çeşitli bakanlıklara düşen işlere bakmak görevini bakanlara verecekti. Hükümet devamlı şekilde Meclis'in mürakabesi altında bulunacak ve Meclis'in güvenini taşıdığı müddetçe is başında kalabilecekti.

Mazbata Muharriri, Encümen'in, tasarımı hazırlarken modern cumhuriyetlerin anayasaları üzerinde dikkatli incelemelerde bulunduğunu belirterek sözlerine devam etti. Encümen, Polonya ve Fransa Anayasalarından bazı hükümler almıştı, fakat bunlar kelimesi kelimesine kopya edilmiş hükümler olmaktan uzaktı. Federalizm ve kuvvetler ayrımı üzerinde ısrarla duran Amerikan Anayasası, kuvvetler birliği ve kuvvetler topluluğu esaslarını lüzumlu sayan Türkiye'nin şartlarına uygun görülmemişti. Encümen hernekadar geniş araştırmalara girişmişse de, asla fildişi kulesine kapanan bir bilgin gibi hareket etmemiş ve Anayasa tasarısının sağlam bir şekilde Türkiye'deki tecrübelerine dayanmasına çalışmıştı.

Encümen üyelerinden üçü, Bursa Mebusu Refet Bey, Karesi Mebu-

2) İstanbul halkının yüksek tabakalarında bazı kimseler tarafından «Anadolulu köylü» karşılığı olarak kullanılan «Türk» kelimesi o zamanlar biraz küçük - düşürücü bir sıfat sayılıyordu.

su Süreyya Bey ve Niğde Mebusu Hâzım Bey, ikinci bir meclis kurulmasını teklif etmişlerdi. Encümen'in öbür dokuz üyesi ise, bu fikre yanaşmamışlardır. Süreyya Bey, Encümen Mazbatasına alınan gerekçesinde, ikinci meclisin, kanunlardaki şekil aksaklıklarını gidermek ve birbirleriyle çelişen kanunlar yapılmasını önlemek için lüzumlu olduğunu belirtiyordu. Bu meclis, milletçe «ilim ve ihtisas erbabı arasından» seçilmeli ve «Millet Meclisi'nin zaman zaman tahakkuk eden hassasiyetine mukabil daha mutedil bir hâleti ruhiye ile» çalışmalıydı. Süreyya Bey, aynı zamanda, yenileme yetkisinin Cumhurbaşkanıya verilmesine de itiraz etmekteydi, çünkü seçimlerin yenilenmesini millî egemenliğin icrasında en elzem noktalardan biri sayıyordu; bu yetki sıkı sıkıya Meclis'in elinde tutulmadıkça şahısların ihtirasa sevk edilmesi mümkündü.

Bu, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in şahsî iktiraslara sahip olabileceği hususuna yapılmış imalı atıflardan ancak bir tanesiydi. Açıkça görülüyor ki, başlangıçtan itibaren milletvekillerinin başlıca tasası, Cumhurbaşkanı'nın yetkilerine karşı Meclis'in kudretini muhafaza etmektir. Milletvekilleri bunu sağlamak için, bir defa, çift meclis ve kuvvetler ayrımı esaslarındaki zaatlardan sakınıp Meclis'in iç bünyesini kuvvetlendirmişler, sonra da yürütme makamlarını Meclis'in iradesine tâbi kılmak üzere müsbet tedbirler tesbit etmişlerdir. Onları bu şekilde harekete sevkeden saikler, kısmen kendi mensup oldukları Meclis'e karşı tabii bağlılık duygularından ve kendi yetkilerini genişletmek yolundaki isteklerden, kısmen de halk iradesinin bölünemeyeceği, daima haklı çıkacağı şeklinde Rousseau'dan ve başka yazarlardan alınan nazari mülâhazalardan ileri gelmiş olabilir; fakat bütün bunların altında, ileride yürütme ve yasama kuvvetleri arasındaki münasebetler bakımından duyulan endişeler saklıdır.

İkinci meclis lehinde konuşan Refet Bey, yeni parlâmentoların, genel olarak, iki meclisle kurulduklarına işaret etmiştir. Meclis ile hükümet arasında bir anlaşmazlık çıkarsa ve arabuluculuk edecek bir meclis yoksa, ya hükümetin düşmesi, yahut da Meclis'in feshedilmesi gerekirdi. Halbuki bu gibi durumlar millet menfaatlerine hiç de uygun düşmezdi. İkinci bir meclis, bütün yetkileri elinde bulunduran tek bir meclisin aceleci ve tek taraflı hareketlerine karşı bir teminat olacaktı. Böyle bir meclisin, İl Genel Meclisleri üyeleri ile ticaret, sanayi, ziraat odaları mensuplarından kurulması mümkündü. Sivas Mebusu Halis Turgut Bey bu fikirlere genel olarak uymaktaydı, fakat meselenin daha sonralara bırakılmasını istiyordu; çünkü, onun fikrinde, Türk devrimi henüz tamamlanmış değildi; her gün yeni bir buhranın çıkması mümkündü; durum böyle kaldıkça, Meclis'in çabuk karar verip harekete geçebilmesi şarttı. İzmir Mebusu ve geleceğin başbakanlarından Şükrü Bey, ikinci

meclislerin artık tarihî birer hatıra olduklarını söylüyordu. Tek meclislerin aceleci hareket edebilecekleri düşünülse bile, bunu önlemek için tek meclisteki âcil tartışmalar arasında birer hafta ve âcil olmayan tartışmalar arasında da birer ay bırakmakla ikinci meclisten beklenen her türlü faydayı elde etmek mümkündü. Bunun üzerine, ikinci meclis teklifinden sessiz sedasız vazgeçildi.

Encümen tasarısı, 1921 Anayasası'nda bulunan ve İkinci Büyük Millet Meclisi'nin seçilmesi sırasında da yürürlükte olan iki yıllık meclis süresi yerine dört yıllık bir süre teklif ediyordu. Eskişehir Mebusu Emin Bey, teklifin millî egemenlik prensibine uygun düşmediğini belirtmiştir. Bu milletvekili, «Biz milletten iki sene için vekâlet aldık. İki seneyi dört sene yaparsak doğrudan doğruya Hâkimiyeti Milliyeye tecavüz demek değil midir?... Bu dört sene müddetin bu Meclisiâliye teşmil edilmesini rica ederim» (3) diyordu. Üç yıllık bir süre koymak ve dört yıllık sürenin ancak ilerideki meclislere uygulanacağını belirtmek yolundaki değişiklik teklifleri de Meclis tarafından reddedilmiştir.

Milletvekillerinin memleket içinde dolaşmaları, inceleme yapmaları, denetleme ödevlerine hazırlanmaları ve dinlenmeleri için Meclis'in bir yılda altı aydan fazla tatil yapamayacağına dair bir hüküm de Encümen tasarısında yer almaktaydı. Birçok milletvekili bunun fazla uzun bir araverme olduğunu söyleyerek itiraz ettiler. Dersim Mebusu Feridun Fikri Bey şöyle diyordu.: «Kuvvei teşriye uzun müddet ayrıldığı zaman vazifesi murakabesini katiyen ifa edememiştir. Binaenaleyh altı ay kadar vâsi bir mühlet verilmemesine taraftarım... Dört ay olması hâkimiyeti milliyenin muhafazayı hayatı ve vazifei murakabenin bihakkın ifası için lâzimedendir.» (4). Karesi Mebusu Vehbi Bey ise, Meclis'in bütün yasa- ma ve yürütme yetkilerini altı aylık bir devre içinde icra edebilmesini imkânsız bulmaktaydı. Tatil devresini üç aya indirmek yolundaki başka bir teklife rağmen, Meclis Encümen'in başlangıçtaki hükmünü kabul etmiştir.

Milletvekillerinin dokunulmazlığı hakkındaki uzun ve teferruatlı madde de kuvvetli bir muhalefetle karşılandı. Gaziantep Mebusu Ali Cenani Bey'e göre, hükûmetin milletvekillerini hapsedip çalışmalarına engel olmasını önlemek için istibdat idarelerinde böyle bir maddeye lüzum vardı, fakat artık cumhuriyet esasları yerleştiğinden, milletvekilleri-

3) Görüşmeler, Sf. 116 - 117. (Makalenin İngilizce aslında milletvekillerinin sözleri bazan biraz kısaltılarak nakledilmiştir. Türkçesinde, bu şekildeki sözleri tekrar tercüme etmek yerine, doğrudan doğruya tuta-naklardan iktibas yoluna gidilmiştir. - M. S.)

4) Görüşmeler, Sf. 128.

nin şahıslarına karşı böyle «tecavüzlerde bulunulması pek ihtimal dahilinde» değildi. Kendisi, maddenin, adlî soruşturma sonunda bir milletvekilinin cürüm işlediği sabit olduğu takdirde, durumun Meclis'e bildirilerek bir karar alınmasını sağlayacak şekilde değiştirilmesini teklif etmekteydi. İzmir Mebusu Seyit Bey, aynı fikri şöyle ifade ediyordu: «Hiçbir mebusun bu şekilde hakkı hürriyeti yoktur ve olamaz. Hiçbir devlet, hiçbir mütefekkir hiçbir zaman bunu kabul edemez». (5) «Hiçbir mebus meclis dahilinde ve haricindeki rey ve mütalâasından dolayı mesul olamaz» şeklindeki fıkra «Hiçbir mebus Meclis dahilindeki rey ve mütalâasından ve beyanatından ve Meclis'teki rey ve mütalâasının ve beyanatının Meclis haricinde irad ve izharından dolayı mesul değildir» (6) şeklinde değiştirildi. Ayrıca, sonraki fıkralardan biri de, «veya sonra» kelimelerinin eklenmesiyle şu hâle getirildi: «Bir mebusun intihabından evvel veya sonra aleyhine sâdır olmuş cezaî bir hükmün infazı mebusluk müddetinin hitamına tâlik olunur.»

Anayasa'nın başında, Türk milletini ancak T. B. M. M. nin temsil edeceğini ve millet adına egemenlik hakkını yalnız onun kullanacağını belirttikten sonra, Meclis yetkilerinin Encümen'ce teker teker sayıldığını görmek insanı biraz şaşırtıyor. Bu yetkiler arasında, kanun yapma yetkisinden başka, andlaşma yapmak, devletin bütçe ve kesin hesap kanunlarını inceleyip onamak, af ilân etmek, kesinleşen ölüm cezası hükümlerini yerine getirmek gibi yetkiler de bulunmaktadır. Böyle bir sayma sonunda Meclis elinde bırakılan yetkiler, millet adına egemenlik hakkının yalnız Meclis'ce kullanılacağını belirten 4. maddedeki o silip süpürücü ifadeye nisbetle daraltılmış oluyordu.

Dersim Mebusu Feridun Fikri Bey, Meclis'in «kanun koymak, kanunlarda değişiklik yapmak, kanunları kaldırmak» yetkilerinden başka, bir de «kanunları yorumlamak» yetkisine sahip olması gerektiğini düşünmekteydi. Kendisi, yorum hakkını Devlet Şurası'na bırakmak istemiyordu, çünkü ona göre, kanunları yorumlamak, kanun yapmak kadar önemliydi. Konya Mebusu Musa Kâzım Efendi, kanun koyucu makamın, kanunları yorumlamak bakımından da en ehliyetli makam olacağı noktasında aynı fikirdeydi. Bursa Mebusu Refet Bey, şu sözlerle bunun aksini ifade etmekteydi: «Bittecrübe sâbit oldu ki, Meclis, bazan, kanunu tefsir edeyim derken, selâhiyeti vasiyasına binaen tâdile gidiyor.... Şurayı Devlet mütehassis zevattan mürekkeptir ve ilmî bir heyettir». (7) Malatya Mebusu Reşit Ağa ise şöyle diyordu: «Tefsir hakkının Meclis'te kal-

5) Görüşmeler, Sf. 153.

6) Anayasa, Md. 17.

7) Görüşmeler, Sf. 229 - 230.

ması lâzımdır. Tefsir içtihat meselesidir. Kanunda içtihada ait bir hüküm başka bir yere verecek olursanız, emin olunuz, kanunların hiçbir kıymeti kalmamıştır.» (8) Nihayet, madde, «kavaninin tefsiri» deyimini de içine alacak şekilde değiştirildi.

Giresun Mebusu Hakkı Tarık Bey, anayasa tasarısını dikkatle gözden geçirdiği hâlde, Meclis zabıtasının bizzat Meclis tarafından düzenleneceğini açıkça ifade eden bir hüküm bulamadığını söylüyordu. Kendisi, Bakanlar Kurulu'nun bu yetki üzerinde iddialarda bulunabilmesinden çekiniyordu ve bunun düzenlenmesini sadece İçtüzük'e bırakmağa taraftar değildi. Hakkı Tarık Bey, bu noktanın Anayasa'da açıkça belirtilmesini istiyordu. Yeni bir madde teklif etti: «Büyük Millet Meclisi, kendi zâbitasını Reisi marifetiyle tanzim ve idare eder.» Teklif hemen kabul olundu.

Yasama göreviyle ilgili bölümdeki öbür hükümler fazla tartışma olmadan kesinleşmiştir: «Her mebus yalnız kendini intihap eden dairenin değil, umum milletin vekilidir; Meclis, müzakeratını kendi nizamname dahilisi mucibince icra eder; Meclis müzakeratı alenidir ve harfiyen neşrolunur; Meclis hafi celseler dahi aktebilir ve hafi celseler müzakeratının neşri Meclis'in kararına menuttur; mebusluk ile hükümet memuriyeti bir zat uhdesinde içtima edemez.»

«Meclis, icra selâhiyetini, kendi tarafından müntehap Reiscumhur ve onun tâyin edeceği bir İcra Vekilleri Heyeti marifetiyle istimal eder. Meclis, hükümeti her vakit murakabe ve ıskat edebilir.» (9) Yürütme göreviyle ilgili olan ve Meclis'ce pekaz tartışmayla kabul edilen hüküm buydu. Fakat, yürütme uzvunun teşkilâtlanışı ve yetkileri hakkında kesin hükümler tesbit etmeğe sıra gelince, tartışmalar sık sık hararetlenmeğe başladı. Kanunu Esasi Encümeni'nin kuvvetler birliği prensibinden ayrıldığı ve kuvvetler ayrımı doktrinine kapıldığı açıkça söylenmekteydi; bazı milletvekillerine göre, bu doktrin, Fransa, İsviçre ve Birleşik Devletler'de de işlememiş ve hükümetlerin çalışmalarına engel olmuştu. İzmir Mebusu Şükrü Bey, «milletin hakkını tıpkı bir karpuz gibi dilim dilim taksime kalkışan bir heyetin evvelki iddiası ile yaptıkları iş arasında büyük bir tezat hâsıl oluyor» (10) demektedir.

Encümen'in cumhurbaşkanlığı makamı hakkındaki teklifleri gerçekten itiraza sebep olabilecek mahiyetteydi. Tasarı, ya yabancı kurumları kopya etmek temayülünün sonucu olarak, yahut da o günkü fiilî siya-

8) Görüşmeler, Sf. 231 - 232.

9) Anayasa, Md. 7.

10) Görüşmeler, Sf. 91.

sî duruma uymak endişesiyle, yürütme uzvunun tamamen Meclis'e tâbi olması prensibinden birçok noktalarda ayrılmaktaydı.

İlk ayrılma, Cumhurbaşkanı'nın yedi yıllık bir süre için seçilmesi noktasındaydı. Karesi Mebusu Süreyya Bey, Meclis'in süresi sadece dört yılken böyle yedi yıllık bir sürenin doğru olmayacağına işaret etmekteydi. Niğde Mebusu Ebubekir Hâzım Bey, Fransa'da İkinci Cumhuriyet devrinde Cumhurbaşkanı'nın dört yıl için seçildiğini ve bu süre bittikten sonra dört yıl geçmeden tekrar seçilemediğini belirtiyordu. Ebubekir Hâzım Bey, «Yalnız Gazi Paşa Hazretlerinin... fıtratı nadirânelerini gözönüne alarak tabîî ona göre Kanunu Esasi yapılmaz... Çünkü maalesef kendilerine hayatı ebediye vermek bizim elimizde değildir. Binaenaleyh her türlü ihtimalâtı düşünerek Kanunu Esasimizi tanzim etmekteyiz lâzım gelir... Bunun yedi seneye çıkarılmasına bendeniz taraftar değilim» (11) diyordu.

Buna karşılık, Gelibolu Mebusu Celâl Nuri Bey'in cevabı şu oldu : «Hâzım Beyefendi, 1848 tarihli İkinci Fransız Cumhuriyeti kanunundan bahsettiler... Bizim buraya aldığımız yedi sene, İkinci değil, Üçüncü Fransız Cumhuriyeti'nin tekâmül etmiş şeklindeki kanunu esasidir... Şurasını da bilmiş olalım ki, Gazi Paşa Hazretleri'nin ismi, şahsiyetleri, kendileri katiyen burada mevzuubahis değildir. Bu kanun, ebedî olmak üzere ve muhtelif kimselerin makamâtı cumhuriyeyi işgal edebilmeleri noktai nazarından yapılmıştır.» (12) Birkaç milletvekili daha yedi yıllık sürenin lehinde konuştu. Bazıları da, beş veya dokuz yıllık sürelerden bahseden tekliflerde bulundular; fakat sonunda, tasarı hükmü, cumhurbaşkanlığı süresini Meclis'in süresine uyduracak şekilde değiştirildi.

Cumhurbaşkanı'nın kimler arasından seçileceği noktasında, Encümen, herhangi bir milletvekilinin veya milletvekili olabilme şartlarına sahip herhangi bir kimsenin Cumhurbaşkanı seçilebilmesini teklif ediyordu. Menteşe Mebusu Yunus Nadi Bey de daha birçokları, cumhurbaşkanlığı süresi de dört yıl olduğuna göre, Cumhurbaşkanı'nı milletvekilleri arasından seçmenin makûl olacağı fikrini ileri sürdüler. Eskişehir Mebusu Abdullah Azmi Efendi, Encümen'in teklifini kabule taraftardı, çünkü şöyle düşünüyordu : «Meclis'te bulunmadığı takdirde, yani mebus olamadığı takdirde, niçin değerli ve mümtaz olan bir adam o makama gelmesin ve gelmek ümidini beslemesin». (13) Biraz daha tartışmadan sonra, Kanunu Esasi Encümeni, Meclis'ce de kabul olunan şöyle bir ibare teklif etti : «Türkiye Reaicumhuru, Büyük Millet Meclisi heyeti

11) Görüşmeler, Sf. 243.

12) Görüşmeler, Sf. 243 - 244.

13) Görüşmeler, Sf. 255.

umumiyesi tarafından ve kendi âzası meyanından bir intihap devresi için intihap olunur... Tekrar intihap olunmak caizdir.» (14)

Cumhurbaşkanı'nın Meclis'le ve Bakanlar Kuruluy'la olan münasebetleri hakkındaki temel madde, Kanunu Esasi Encümeni tarafından şöyle tesbit edilmişti :

«Reisicumhur, Devletin reisidir. Bu sıfatla merasimi mahsusada Meclis'e ve lüzum gördükçe İcra Vekilleri Heyeti'ne ri-yaset eder. Reisicumhur, makamında buldukça, Meclis mü-nakaşat ve müzakeratına iştirak edemez ve rey veremez.» (15)

Bu maddeye karşı Meclis'te ciddi hiçbir itirazda bulunulmadığı gi-bi, Cumhurbaşkanı'nın her yıl Kasım ayında hükûmetin geçen yıldaki çalışmaları ve giren yıl içinde alınması uygun görülen tedbirler hakkın-da bir söylev vermesi yahut söylevini Başbakan'a okutması şartına da itiraz edilmedi. (16) Cumhurbaşkanı'nın devlet başkanlığı durumunun tabii bir sonucu olarak beliren siyasî temsilciler tâyin etme ve yabancı devletlerin siyasî temsilcilerini kabul etme yetkisi hiçbir soru sorulma-dan kabul olundu. (17) Başbakanın Cumhurbaşkanı'nca Meclis üyeleri arasından tâyin olunması, öteki bakanların Başbakanca Meclis üyeleri arasından seçilip Cumhurbaşkanı tarafından onandıktan sonra Meclis'e sunulması (18) ve Cumhurbaşkanı'nın çıkaracağı bütün kararların Baş-bakan ile birlikte ilgili bakan tarafından imzalanması (19) yolundaki teklifleri de Meclis toptan tasvip etti. Bütün bunlar, Batı Avrupa'da, devlet başkanı ünvanını taşıyanlar tarafından yerine getirilen normal yetkilerdi ve kabine hükûmetinin işlemleri için bunlar elzem sayılıyordu.

Cumhurbaşkanlığı yetkileri hakkındaki öbür maddelerdeki bazı nok-talar, herşeyi ince eleyip sık dokuyan Meclis'in gözünden kaçmadı. Encümen tarafından itina ile hazırlanan cumhurbaşkanlığı yemininin milli egemenliğe hiçbir atıfta bulunmadığına işaret ediliyordu. Meclis, yemin-de değişiklik yaptı ve Cumhuriyet kanunlarını sayma ahdinden sonra, «hâkimiyeti milliye esaslarına riayet» (20) ibaresi ilâve edildi.

Cumhurbaşkanı'nın sorumluluğu bahsinde, Encümen şöyle bir tek-lifle yetiniyordu : «Reisicumhur ancak hıyaneti vataniye hâlinde Türki-ye Büyük Millet Meclisi'ne karşı mesuldür». Eskişehir Mebusu Arif Bey,

14) Anayasa, Md. 31.

15) Anayasa, Md. 32.

16) Anayasa, Md. 36.

17) Anayasa, Md. 37.

18) Anayasa, Md. 44.

19) Anayasa, Md. 39.

20) Anayasa, Md. 32.

Cumhurbaşkanı'nın, sayacağı ve savunacağı kanunlara uymadığı zaman da mı sorumlu tutulmayacağını sormaktaydı. Mazbata Muharriri Celâl Nuri Bey, kanunlara ve Anayasa'ya uymamanın vatan hayınlığı teşkil edeceği fikrindeydi. Dersim Mebusu Feridun Fikri Bey ise bununla tatmin edilmiş değildi. Diyordu ki, «Mesuldür, kelimesinin mânası ne suretle tecelli edecektir? Mesuliyeti siyasiye midir, mesuliyeti cezaiye midir?... Reisicumhur ne suretle itham edilecektir? Hangi heyet itham edecektir? Muhakemesi ne suretle cereyan edecektir?» (21) Celâl Nuri Bey sözlerini şu şekilde açıkladı :

«Yemin formülünün içinde, kavanini esasiyeye vesair kavane riayet edeceği mezkûrdür. Reisicumhur, bu gibi kavane riayet etmediği takdirde hiyaneti vataniye cürümünü irtikâp etmiş olur.... Mesuliyeti siyasiyesini doğrudan doğruya Heyeti Vekile tekabbül ettiğinden, Meclis'e karşı mesul olan Heyeti Vekile veyahut filân vekildir. Mesuliyeti cezaiye bahsine gelince.... öyle bir adam, acaba filâna tokat atacaktır mı, filân cürmü istilzam eder bir iş yapacaktır mı diye tasavvur etmek bendenizin fikrimce ayıptır.» 22

Madde, açıklanmak ve yeniden düzenlenmek üzere Encümen'e iade edildi. Encümen, maddenin ilk şekline «Reisicumhur'un ısdar edeceği bilcümle mukarrerattan mütevellit mesuliyetin.... mezkûr mukarreratı imza eden Başvekil ile vekili aidine raci» olacağı ve «Reisicumhur'un hususatı şahsiyesinden dolayı mesuliyeti lâzım geldikçe.... masuniyeti teşriiyeye taallûk eden madde mucibince hareket» edileceği tarzında bazı ilâveler yaptı. (23)

Encümen'in teklifleri arasında en çok tartışmaya yolaçanlar, Meclis'in feshi, kanunların ilânı ve harp kuvvetlerinin komutanlığı ile ilgili cumhurbaşkanlığı yetkileri olmuştur. Hiç şüphe yok ki, Meclis, vaktinin en çoğunu bunlara harcamıştır.

İlk mesele üzerinde, Türkiye'de bilhassa hassas davranılışı, vaktiyle II. Abdülhamit ile Vahdettin'in parlâmentoları feshedip uzun müddet yeni seçimlere gitmeğe yanaşmamış olmalarından ileri gelmektedir. Encümen, Meclis'in, ya kendi kararıyla, yahut da Cumhurbaşkanı'nın Bakanlar Kurulu'na danıştıktan sonra alacağı bir kararla feshedilebilmesi teklifinde bulunmuştu. Saruhan Mebusu Abidin Bey, «bütün kuvvetini, hâkimiyetini bilâkaydüşart kendi mevcudiyeti siyasiyesine istinaden nefsinde cem etmiş olan Meclis, onüç kişilik, ki kendi içerisinde ayırmış olduğu onüç kişinin, bir heyetin mütalâasıyla nasıl fesholunuyor?»

21) Görüşmeler, Sf. 351.

22) Görüşmeler, Sf. 352.

23) Anayasa, Md. 41.

(24) demektedir. İzmir Mebusu Mahmut Esat Bey de buna benzer bir fikir ileri sürmekteydi :

«Bilâkaydüşart hâkimiyet millete aittir, diyoruz. Ve sonra bu kadar büyük bir kuvveti, içinden intihap ettiği Reiscumhur, yine içinden intihap ettiği kabinenin reyini alarak feshedebilmektedir..., Bundan büyük darbe, bütün hukuku esasiye tarihi içinde ne vakit irtikap edilmiştir?... Bu fesih hakkı bu suretle verildiği takdirde... istizahın mânası yoktur. İstizah karşısında kendisini sıkı mevkide gören bir kabine, behemahal Meclis'in feshi için Reiscumhur'a gidecektir. Bütçe tenkidatında kendini müşkül bir vaziyette gören kabine behemahal fesh için Reiscumhur'a gidecektir... İyi bir hükümet gelir, iyi bir Reiscumhurumuz vardır; bunlara riayet eder. Doğrudur. Fakat mesele bir Reiscumhur meselesi değildir. Bütün Türk mukadderatı meselesidir.» (25)

Kütahya Mebusu Ragıp Bey, seçimlerin yenilenebilmesi prensibine değil, fakat kullanılan usûle itiraz ettiğini belirtmekteydi. Kendisi, Cumhurbaşkanı'na böyle bir karar alınabilmesi için milletvekillerinin üçte birinin tasvibini şart koştuktan bahsediyordu. Cebelibereket Mebusu İhsan Bey, Encümen'in teklifini şöyle savunmaktaydı :

«Millet bize tevdi ettiği noktai nazarı, muayyen programı bir müddet sonra tadil mecburiyetinde kalırsa... bizi değiştiremez mi, bizim değiştirmekliğimiz lâzım gelmez mi, Hâkimiyeti Milliye bunu istemez mi, emir etmez mi; Hâkimiyeti Milliye, Millet'in Hâkimiyeti değil midir?... Ben, Reiscumhur'un hükümetle bilittihat Heyeti Celilenizi feshetmesinden, yahut dağıtıp da tehdidi intihaba karar vermesinden korkmam. Karar vermek selâhiyetinin kendisinde temerküz etmesinden dolayı Meclis'in, vazifei teşriyesini hakkiyle ifa edememesinden korkarım. Binaenaleyh Heyeti İcraiye ile Reiscumhur'a tehdidi intihap selâhiyetini vermeyi zaten hayat doğru görmez... Yine hayattan aldığımız neticeye göre, öyle bir an gelir ki, herhangi bir meclisin tehdidi intihabı kararının diğer bir meclise karşı verilmemesi memleketin menafii âliye ve hayatiyesine doğrudan doğruya mutabık olur. Gördük, hükümet, memleketi teali ettirmek, yükseltmek ve idare etmek için elindeki yüksek ve müsbet programının tatbik etmek üzere iken istinat edeceği bir ekseriyeti bulamaz. Meclis'in içerisinde bir teşettüt hükümandır... Böyle bir Meclis'te, böyle bir hayat karşısında hükümeti nasıl idare edeceksiniz, memleketi anarşiden nasıl kurtaracaksınız?... Şu hâlde yapılacak iş nedir? Yapılacak iş budur ki, tehlikeleri bertaraf ederek, metinleri meczederek

24) Görüşmeler, Sf. 41.

25) Görüşmeler, Sf. 58

yeni bir usûl bulmaktır. Öyle bir usûl bulalım ki, Meclisiâlinin veya bunu istihlâf edecek diğer meclisin teşriî selâhiyeti zafa düşmesin ve aynı zamanda Meclis'te teşettüt hâsil olduğu zaman, hükûmet, istinat edecek bir kuvvet bulamadığı zaman, tecdidi intihaba karar vermek mümkün olsun.» (26)

Karesi Mebusu Süreyya Bey, kuvvetler birliği prensibini bırakıp da kuvvetler ayrımına gidilmesini önlemek için iradettiği heyecanlı bir hitabeyle birçok milletvekilini de peşinden sürükledi: «Efendiler», diyordu, «Meclis'i dağıtmak meselesini,, yani yaldızlı ifadesiyle tecdidi intihap hakkını, velev uzak bir âti için olsun, saltanat teessüsüne, tacidar zuhuruna katiyen mâni olmak azminde olan bir milletin hakikî mümes-sili bulunan Meclisi Celileniz, hiçbir zaman bir şahıs ve makama veremez.... Bunu bugünkü şekli hazır Devletimizden ve teşkilâtı hazıramızın başında bulunan insanların şahsından bir zerre istibabımız bulunduğu için mevzuubahis etmiyoruz. Biz bugünü değil, üç beş seneyi de değil, ilâmaşallah yaşayacak olan bu milletin saadetini, hâkimiyetini, hâkimiyeti katiye ve maddiyesini düşünerek, onun ebediyen muhafazası endişesiyle bu mütalâatı hakikiye ve ilmiyeyi serdediyoruz.» (27) Süreyya Bey, daha sonra, böyle bir maddenin, bütün milleti temsil eden Meclis'i bir tek fertle bir tutmak anlamına geldiğini belirtmekteydi.

Kütahya Mebusu Recep Bey'in, Meclis'i fesh için hüküm konulmadığı takdirde millet için aynı derecede tehlikeli durumların ortaya çıkacağı yolunda yaptığı itirazlara rağmen, Meclis, maddeyi olduğu gibi reddetti.

Encümen mazbatasında bundan sonraki madde, Meclis dönemi bitmeden seçim yenilemeğe karar verilirse, yeni toplanan Meclis'in seçim dönemine başlayacağı tarihi tesbit etmekteydi. Acaba, daha önceki maddenin reddedilmesi, bu maddenin de düşmesini mi gerektirecekti? Süreyya Bey, Anayasa ile yetki verilmemiş olsa bile, bir Meclis'in kendi mevcudiyetini sona erdirmeğe ve yeni seçimlere gitmeğe hakkı olduğunu iddia etmekteydi. Mentеше Mebusu ve Encümen Reisi Yunus Nadi Bey, bu yetkinin Anayasa'da açıkça belirtilmesinde ısrar etti. Kütahya Mebusu Recep Bey ise, Meclis bir defa artık millete faydalı olamayacağına karar verdikten sonra, yeni seçimlere gidilmesinin tabii olduğu kanaatindeydi. Kütahya Mebusu Ragıp Bey, bir önceki maddeyi reddetmekle, Meclis'in, yeni seçimlere gidebilmek hakkını da kaybettiğini söylüyordu. Erzurum Mebusu Raif Bey de, nisabın çoğunluğuyla yeni seçimlere karar verildiği takdirde, milletvekillerinin dörtte birinden pek az

26) Görüşmeler, Sf. 191 - 193.

27) Görüşmeler, Sf. 200.

fazlasına lehte oy verdirmek suretiyle Meclis'in ansızın feshedilebileceğini belirtmekle Encümen'in tasarısındaki zayıf noktalardan birini daha göstermiş oluyordu. Sonunda, bir uzlaşmaya varılarak, yeni seçimlere gitmek yetkisinin açıkça Meclis'e ait bulunduğu söylenmemekle beraber, bunun böyle olduğu gayet kuvvetle ima edilmek suretiyle çeşitli görüşler birleştirildi. Reddedilen maddeden sonra gelen madde, «intihap devresinin hitamından evvel Meclis adedi mürettebinin ekseriyeti mutlakasıyla intihabat tecdit olunursa, yeni içtima eden Meclis'in intihap devresi ilk teşrinisâniden başlar» (28) şekline sokuldu.

İlk sunuluş şekliyle, tasarı, Birleşik Devletler'dekine benzer bir tarzda, Cumhurbaşkanına veto hakkı tanımaktaydı. Cumhurbaşkanı'ndan Meclis'ce kabul edilen kanunları yedi gün içinde ilân etmesi isteniyordu; fakat Cumhurbaşkanı, ilânını uygun görmediği kanunları, sebeplerini de belirtmek suretiyle, bir ay içinde Meclis'e iade edebilecektir. Bu takdirde, Meclis, ya kanunu değiştirecek, yahut da ilk şekliyle kabul edilmesine üçte iki çoğunlukla karar verecekti. Anayasa'nın tümü üzerindeki görüşmelerde, Saruhan Mebusu Abidin Bey, teklifin kuvvetler ayrımı prensibini getirdiğini söyliyerek itirazda bulundu. Bursa Mebusu Refet Bey ise, ikinci bir meclis olmadığına göre, tek meclisin acele hareket etmesine karşı bir teminat olarak vetoya ihtiyaç olduğunu belirtti. Tüm üzerindeki görüşmelerde, çoğunluğun düşüncesi kuvvetleri Meclis'te toplamak fikrinin o derece lehindeydi ki, Encümen başlangıçtaki teklifini geri aldı ve onun yerine, Cumhurbaşkanı'nın Anayasa ve bütçe kanunu hariç olmak üzere, uygun bulmadığı kanunları on gün içinde Meclis'e geri verebileceğini ve Meclis'in de âdi çoğunlukla bu itiraza karşı koyabileceğini ifade eden bir madde getirdi. Konya Mebusu Refik Bey şöyle diyordu.:

«Bu Teşkilâtı Esasiye Kanununun renk ve şeklini anlamakta bendeniz de hakikaten müşkilât çekiyorum. Kanunu esasiler halitası denmeğe bihakkın lâyıık olan şu proje bir taraftan vahdeti kuvayı, diğer taraftan tefriki kuvayı, öbür taraftan tevzini kuvayı karmakarışık bir surette almış ve bu üç esasın halitası şeklinde Meclis'e tevdi olunmuştur... Eğer prensibimiz vahdeti kuva ise, Meclis'e taallük eden ve milletin hâkimiyetinin doğrudan doğruya ifadei katiyesini teşkil edecek olan esasların hiçbirinin hiçbir zata, hiçbir sebeple verilmemesi lâzım gelir... Bizim İnkı'âp hayatımızda tecrübe ettiğimiz şeyleri diğer devletler geçirmişlerdir. Fransa'da, İngiltere'de bunun canlı misâlleri vardır. Fransa'da icraî ve teşriî selâhiyet Convention zamanında kabul edilmiş, fakat çıkar bir yol olmadığı için ricat olunmuştur. İngiltere'de Cromwell zamanın-

da teşriî ve icraî kuvvet tecrübe edilmiştir. Se'âhiyet kabul edilmiştir. Fakat çıkar yol olmadığı için, bizzat onun müdafii olan Cromwell tarafından hali tabiiye avdet edilmiştir... Dönüp dolaşp yine bu esasa avdet edeceğimizi katiyen bildiğim için, tefriki kuva yoluna gidiniz, derim.... Bendeniz diyorum ki, eğer prensibimiz ve müdafaa ettiğimiz esas ve elimize verilen şu Teşkilâtı Esasiye Kanunu projesi, vahdeti kuvanın ifade ettiği mâna ve mefhumdan ibaret ise bir hakkınızı hiç bir tarafa veremezsiniz.» (29)

Bu son noktaya Mazbata Muharriri Celâl Nuri Bey'in cevabı şu şekildeydi : «Bu maddenin veto ile katiyen âlâkası yoktur. Veto birkaç türlü olur. Bir «veto absolu» vardır ki Kaiser'ler, zalim hükümdarlar zamanında olmuştur, o olamaz... Bir müddet tatbikine mâni bir veto vardır ki, şu müddetle bu tatbik edilmeyecektir, ondan sonra şöyle yapılacaktır, denir. Şu usûle, dünyanın her tarafındaki ulemanın kitaplarına müracaat ettik, bunların hepsi de bunların veto olmadığını gösteriyor ve bu veto değildir.» (30)

Kütahya Mebusu Recep Bey ise, Cumhurbaşkanı'nın da bir Meclis üyesi olduğu düşünülecek olursa, teklifin haklı görülebileceğini söylemekteydi.

Nihayet, Meclis, Kanunu Esasi Encümeni tarafından teklif olunan yeni metni kabul etti.

Hiç şüphesiz, tartışmaların en uzununu, Cumhurbaşkanı'na harp kuvvetlerinin başkomutanlığını veren Encümen teklifi üzerinde olmuştur. Milletvekillerinin çoğu, bunu millî egemenlik prensibine karşı doğrudan doğruya bir tecavüz saymaktaydılar. Bu yetkinin Büyük Millet Meclisi tarafından icra edilmesinde ısrar ediliyordu. Eskişehir Mebusu Arif Bey şöyle demektedir :

«Eski zamanlarda olduğu gibi, bir hükümdarın şan ve şerefi, bir padişahın ihtirası için milyonlarca evlâdını feda edecek milletler, bugün yer yüzünde kalmamıştır. Binaenaleyh, harbe karar vermek, ilânı harp etmek gibi millî hayatî meseleler milletlerin hukuku sarihinden, hukuku meşruasındandır. Bunu nazarı dikkate alan Meclisi Âlinize 26. madde ile bu hakkı tâyin ve tesbit etmiştir... Harbe karar vermek nasıl bir milletin hakkı sarihi ise, o harbi hüsnü suretle intaç ettirmek için icabeden bütün vesait müracaat etmek de yine o milletin mukaddes bir hakkıdır... Gazi Paşa Hazretleri gibi iyi bir başkumandan nasıl ki milleti halâsa götürürse... fena başkumandanlar da daima memleketi felâketten felâkete götürür...

29) Görüşmeler, Sf. 264 - 265.

30) Görüşmeler, Sf. 266.

Bu noktai nazardandır ki, efendiler, ihtimal ki bilâhare Reisi-cumhur olacak herhangi bir sivile böyle lâelettâyin başkumandanlık gibi mühim bir vazifenin tevdiini bendeniz menafii milliye ve âliyei vataniye ile kabili telif göremem.» (31)

Arif Bey, silâhli kuvvetlerin başkomutanlığını Meclis'in manevî şahsiyetine vermek ve fiilen başkomutanlık yapacak kimsenin seçilmesi için de, hükûmeti, Millî Savunma Bakanlığı, Askerî Şûra ve askerî işlerle ilgili başka makamlara danışmağa mecbur tutmak taraftarıydı. Münasip bir başkomutan bulunduğu takdirde, Meclis, Cumhurbaşkanının tavsiyesi üzerine böyle bir tâyini tasdik etmeliydi.

Mazbata Muharriri Celâl Bey'in verdiği cevap şu olmuştur :

«1875 tarihli Fransız Kanunu'nun 3. maddesi mucibince reisi hükûmet doğrudan doğruya başkumandandır... Şekli cumhuriyette yeni yapılan kanunlar, eski yapılan kanunlar, bunların hepsinde başkumandanlık Reisicumhur'a mevdudur.. Yeni yapılan Lehistan Kanunu'nda doğrudan doğruya Reisi-cumhur'a mevdudur... Askere kumanda etmek de icra vazifesidir. Başka bir şey değildir. Binaenaleyh bunun da bu suretle kabul edilmesi lâzım gelir.» (32)

Kütahya Mebusu Recep Bey ise şu fikirdeydi : Barış zamanında, Cumhurbaşkanı başkomutan sayılmalı, harp zamanında da, ordulara fiilen komuta edecek bir kimse seçilmeliydi; bu kimse ve onun işgal edeceği mevki her türlü siyasî mülâhazaların üstünde kalmalıydı; bir ay önce kabul edilen bir kanunun 9. maddesiyle, barış zamanında ordulara komuta etmek bakımından en yüksek makam olarak bir Genel Kurmay Başkanlığı kurulmuştu ve Genel Kurmay Başkanı bağımsız olarak çalışacaktı; harp zamanında ise, başkomutanın seçilmesini muhtelif encümenlere, heyetlere bırakmak felâket doğururdu; bu sebeple, Bakanlar Kurulu birisini tavsiye etmeli, Cumhurbaşkanı da tâyini yapmalıydı. (33)

Saruhan Mebusu Abidin Bey, ordulara komuta etmenin Meclis'e ait bir yürütme görevi değil, Meclis'in bir kanunî hakkı olduğu fikrindeydi ve Meclis yetkilerinin devredilmesini önlemek istiyordu. Karesi Mebusu Ali Şuuri Bey, Kanunu Esasi Encümeni'nce milletin hukukî egemenliğine aykırı birçok maddenin hazırlanmış olduğunu ve başkomutanlık hakkındaki maddenin de bunlar arasında sayılabileceğini söylüyordu. Kendisi şöyle demektedir : «Encümen, bu selâhiyeti, Reisicumhur gibi mesul olmayan bir makama nasıl vermiştir?... Beni hasta hâlimle söz söyle-

31) Görüşmeler, Sf. 276 - 277.

32) Görüşmeler, Sf. 280.

33) Görüşmeler, Sf. 280 - 291.

meğe sevkedilen şey, esbabı mucibe ile maddeler arasında gördüğüm tenakuzdur. Bu, benim ruhuma çok elim ızdırıp verdi.» (34) Ali Şuuri Bey'e göre, Encümen yabancı anayasalardan fazla aktarmalar yapmıştı; millî egemenlik milletin hayatından doğmuştu, en iyi kanunlar da millî tecrübelerle dayanarak yazılan kanunlar olacaktı.

Aynı muhakeme tarzını takip eden Mersin Mebusu Niyazi Bey, bahis konusu yetkinin Cumhurbaşkanı'na verilmesi için Mazbata Muharri-i tarafından Fransa'dan emsâl gösterilmesini hatalı buluyordu; çünkü, Fransız Cumhurbaşkanı bu yetkiyi şahsen kullanmamakta, sorumlu bir bakan vasıtasıyla icra etmekteydi. Anayasası kuvvetler ayrımı doktrinine dayanan Birleşik Devletler hariç, başka devletlerde de Cumhurbaşkanı ordulara komuta etmiyordu. Niyazi Bey sözlerine şöyle son verdi: «Reisicumhur'u kendisi intihap etmek selâhiyetini nefsinde gören bir Meclis, neden Başkumandanlık intihabında duçarı tereddüt olsun?» (35)

Encümen Reisi Yunus Nadi Bey'in cevabı şöyledir:

«Memleketin menafii âliyesinin en yüksek bir noktasını teşkil eden müdafaayı vatan kaziyesi, bir Meclis'in ihtirasatı siyasisine ve tesadüfatı muhtelifesine terkedilemez... Harbin ilânını tasvip meselesini kabul ettik, yoksa 280 kişi ne orduyu ihzar edebilir, ne de zafere ve felâkete sürüklemek için gidip harple meşgul olabilir. Mesul... heyeti vekilenin getirmiş olduğu başkumandanı kabul etmelisiniz... Bizdeki tesadüf arkadaşları şaşırıyor. Tesadüfen Reisicumhur'un asker bulunmasından dolayı Teşkilâtı Esasiye Kanununda... başkumandanlık Reisicumhur'a mevdudur, demekle onu bilfiil riyaseticumhur yapacaktır, deği'dir. Heyeti icraiye yapacaktır.» (36)

Eskişehir Mebusu Arif Bey, 280 üyeli bir Meclis'in harp idare edemeyeceğini kabul ediyor, fakat başkomutanın Meclis'ce denetlenmesi noktasında ısrarla duruyordu. Kendisine göre, seçimi yapmak zor olacaktı; ehliyetli kimselerin sahip oldukları vasıfların hükûmetçe ve Millî Savunma Bakanlığınca birer birer incelenmesi ve tâyinin Cumhurbaşkanı vasıtasıyla Meclis'e tavsiye edilmesi gerekecekti. Arif Bey, harp kuvvetleri başkomutanlığının Meclis'in manevî şahsiyetine ait olduğunu defa defa söylemekteydi.

Kuvvetlerin Meclis'te toplanması prensibine sıkı sıkıya bağlanılması, Bursa Mebusu Refet Bey'i aksi prensip üzerinde durmağa sevketmiştir. Refet Bey şöyle diyordu:

34) Görüşmeler, Sf. 297.

35) Görüşmeler, Sf. 305.

36) Görüşmeler, Sf. 306 - 307.

«Kuvveti isterseniz bir fertte bulundurunuz, isterseniz bir Meclis'te toplattırınız. Neticesi behemehal istibdattır ve bunu tarih böyle göstermiştir ve bütün hukuku esasiye âlimleri bunu böyle tesbit etmiştir. Eğer biz koca bir tarihi, eşkâli, hududu muayyen bir ilmi çığniyerek hareket etmek istiyorsak, memleket için hayırlı bir iş yapmıyoruz, katiyen. Milletler... tecrübe etmişlerdir, demişlerdir ki bu iki kuvveti birleştirmeğe imkân yoktur... Neticesi istibdat oluyor. Onun için ayırmak lâzım geliyor. Ayrıldığı takdirde mademki müsademe oluyor. Müsademeye mani olmak için mantıkî birkaç tarık vardır. Bir defa ikisinin arasına bir duvar çekeceğiz. Diyeceğiz ki, sen burada çalışacaksın, sen burada çalışacaksın... Senin vazifen vazifei teşriiyedir. Kanunu yaptığın gibi bu duvardan atlatırsın. Burada icra vazifesini ifa eder.» (37)

Refet Bey, Amerika, İsviçre ve İmparatorluk Almanyası'ndaki sistemleri inceledikten sonra, yürütme uzvunu yasama uzvuyla doğrudan doğruya temas hâlinde bulunduran ve her iki uzva da eşit derecede yetki tanıyan bir parlâmanter sistemin en iyi sistem olduğu sonucuna varıyordu.

Daha emelî bir noktadan hareket ederek aynı sonuca erişmek isteyen Kütahya Mebusu Recep Bey ise şöyle demektedir :

«Hâkimiyeti millîye dünyada kabili tasavvur olan bütün selâhiyetlerin fiilen bir meclis uhdesinde toplanması telâkki-si değildir... Meclis'in mevzu usûller dairesinde tevzi ettiği vazife, yine Meclis'in ya intihabına nail olmuş bir reisicumhur veyahut itimadına mazhar olmuş bir heyeti vekile tarafından temsiyet olunur... Niyazi Bey, gayrimesul bir zata nasıl oluyor da mesuliyeti âmir bulunan bir memuriyeti tevdi ediyoruz, buyurdular... Reisicumhurumuz gayrimesul ise, Meclisiâliniz mesul müdür? Kime karşı, hangi şeye karşı?.. Başkumandan bir heyeti icraiye tarafından, mesul bir heyeti vekile tarafından inha edilir ve reisicumhur tasdik ederse, onun mesuliyeti heyeti vekile üzerindedir... Meclis bir başkumandanı murakabe edemez. O, başkumandanı tâyin etmek mesuliyetini almış olan ve kanunun ruhu mucibince bu Meclis'te her dakika murakabe ve ıskat edilebilecek olan Heyeti Vekile'yi murakabe eder.» (38)

Karesi Mebusu Süreyya Bey, Refet ve Refik Beyler'in sözlerinde millî egemenlik prensibine aykırı taraflar bulunduğu fikrindeydi; çünkü ona göre, millî egemenlikten maksat, halk adına Millet Meclisi'nin egemen olmasıydı. Süreyya Bey, «Recep Bey biraderimizin teklifleriyle benim teklifim arasındaki fark, Recep Bey vakti hazerde dahi bir başku-

37) Görüşmeler, Sf. 315 - 316.

38) Görüşmeler, Sf. 319 - 325.

mandan vekâleti tasavvur ve kabul ediyorlar. Bendeniz ise, bunu ne kabul ediyorum, ne cevaz veriyorum, ne de lüzum görüyorum.» (39) diyordu. Kendisi, Meclis'in maddeyi değiştirecek bir önergeyi kabule hazır olduğunu düşünerek şu teklifi öne sürdü : «Kuvayı berriye, bahriye ve havaiyenin başkumandanlığı T. B. M. M. nin şahsiyeti maneviyesinde mündemiçtir. Meclis, bu selâhiyeti, vakti seferde Heyeti Vekile tarafından intihap ve Reisicumhur tarafından tasvip olunacak bir başkumandan vekili marifetiyle istimal eder.» (40)

İzmit Mebusu İbrahim Bey, Sakarya Muharebeleri sırasında başkumandanlığın Gazi Mustafa Kemal'e verildiğini ve öbür milletlerin de başkomutanlığı kendi Cumhurbaşkanlarına verdiklerini Meclis'e hatırlatmaktaydı. Cebelibereket Mebusu İhsan Bey, fikir ayrılığının büyük ölçüde nazari esaslara dayandığını belirterek, millet için hayati önem taşıyan böyle bir işte, Meclis'in, Fevzi Paşa, İsmet Paşa ve Gazi Paşa gibi büyük komutanların fikrini alması gerektiğini söylüyordu. (41)

İsmet Paşa o sırada Meclis'teydi ve kendisinden istenen mütalâayı şu şekilde bildirdi :

«Meselenin ruhu, hali sulhte iken muhtemel bir sefere karşı esbabı muvaffakiyeti ihzar etmektir... Ordunun, siyasetten hariç olarak, müteessir olmıyarak uzun müddet müstakil bir elde sefere hazırlık imkânını temin etmesi lâzımdır... Bugüne kadar bulunan çare ikidir: Müstakil Erkânı Harbiye Umumiye veya hazerde başkumandanlık... Seferde kuvvetlerin sevk ve idaresi başlıca büyük bir vazife icraiyedir. Bu, hattâ mesuliyet esası, üzerinde, mesuliyet ve murakabeye tâbi olan teşkilâta, doğrudan doğruya Hükûmet'e verilmek lâzımdır. Hükûmetin inhasıyla Reisicumhur tarafından tâyin olunur, demek lâzımdır... Başkumandan, Hükûmet elinde bir vasıtai icraiyedir ve kendi mesul olduğu için memleketin bütün menabii idariyesini de o adamın muzafferiyetini teshil ve tesrie sevk etmek lâzımdır... Ya Hükûmet memleketin itimadına mazhar olmıyan bir adamı başkumandan tâyin ederse, Hükûmeti derakap düşürürsünüz... Ayrıca seferde doğrudan doğruya Meclis tarafından müntehap başkumandan mı yapmak istiyorsunuz? Bu da yapılmıştır ve bunda bir mani yoktur. Fakat o başkumandan... bir diktatördür... O hükûmetin bütün vesaitini kendi noktai nazarına göre, tevcih edecektir. Mesul benim. Ben, başkumandan tâyin olundum. Binaenaleyh filân işi şöyle yapacaksınız, filân işi şöyle yapacaksınız, diyecek.» (42)

39) Görüşmeler, Sf. 328.

40) Görüşmeler, Sf. 329.

41) Görüşmeler, Sf. 338.

42) Görüşmeler, Sf. 338 - 343.

Bundan sonra, maddeyi değiştirmek üzere çeşitli önergeler geldi ve nihayet Kütahya Mebusu Recep Bey'inki kabul edildi. Madde şu şekli alıyordu :

Başkumandanlık T. B. M. M. nin şahsiyeti maneviyesinde mündemiç olup Reisicumhur tarafından temsil olunur. Kuvayi harbiyenin emir ve kumandası hazarda kanunu mahsusuna tevfikân Erkânı Harbiyei Umumiye Riyaseti'ne ve seferde İcra Vekilleri Heyetinin inhası üzerine Reisicumhur tarafından nasbedilecek zata tevdi olunur.» (43)

Bakanların seçimi ve sorumlularıyla ilgili maddeler fazla itiraza uğramadan kabul edilmiştir. Bu arada, yeni kurulan Hükûmetin, programını, tasvip edilmek üzere Meclis'e sunması için anayasa tasarısında hiçbir zaman tahdidinin bulunmadığı dikkati çekmiştir. Dersim Mebusu Feridun Fikri Bey, yeni Hükûmet'in, işbaşına geçmeden önce, Fransa ve Belçika'da olduğu gibi, muayyen bir konuda gensoruya tâbi tutulmamasını ve sadece genel bir tasvip alınmak üzere Meclis'e takdim edilmesini ileri sürüyordu. Kütahya Mebusu Recep Bey ise, yeni Hükûmet Meclis'e sunulur sunulmaz güven oyuna baş vurulmasını gerektiren herhangi bir usûle aleyhtardı. Kendisi, «suni bir gensoru sistemi» ni beğenmiyordu. Gensoru, gereği gibi kullanıldığı takdirde, ancak Hükûmet'in şu veya bu konudaki hareketlerinde görülecek herhangi bir kusurun araştırılmasından sonra ortaya çıkabilirdi. Bunun için de, Hükûmetin hiç olmazsa bir ilâ dört ay işbaşında kalmış olması gerekirdi. Öte yandan, Meclis'in güvenini almamış bir Hükûmetin yürütme faaliyetlerine başlaması da uygun olmazdı. Recep Bey'in tavsiye ettiği şey, Hükûmet kurulur kurulmaz programın Meclis'e sunulması, güven oyununun bu program üzerinden verilmesi ve programı sunma için de bir zaman tahd'idinin konulmasıydı.

Saruhan Mebusu Abidin Bey, işbaşına gelen Bakanlar Kurulu'nun Meclis'ce tasvip edilmesini zarurî kılacak şekilde maddeyi değiştirmek istiyor ve şöyle diyordu :

«Meclis'in Hükûmeti murakake etmek, ıskat etmek hakkı başka, doğrudan doğruya bir heyet üzerinde hakkı tasvibini istimal etmesi başkadır.... Bunların arasında en bariz fark, birincide tefriki kuvaya doğru gidilmiş olması, ikincisinde de vahdeti kuvanın tam ve kâmil bir surette Meclis'te istimal edilmiş bulunmasıdır. Recep Beyefendi arkadaşımız..... bir programın Meclis'e arzedilmesini ve bunun üzerine itimat reyini mevzuubahs edilmesini münakaşa buyurdular. Bu, parlamenterizm usulünde ve bizim eski saltanat devrinde yapmış olduğumuz usûlden başka bir şey değildir. Program gelecek,

okunacak ve Hükûmet itimat reyini alıp gidecektir... Onikinci maddede kabul etmiş olduğumuz tasvip keyfiyetinin kemakânı Meclis tarafından hiçbir tehlikeli yola marûz bırakılmadan kabul buyurmanızı rica ve teklif ederim.» (44)

Kars Mebusu Ağaoğlu Ahmet Bey, programın tasvibi zarureti üzerinde Abidin Bey ile aynı fikirdeydi: «Biz bu tasvip ve tasdik meselesini şahsî daireden çıkararak... tasvip ve tasdiklerimizi Heyeti Vekile'nin programına itimat suretinde beyan edersek, hem bir usûl, bir sistem dairesinde beyan etmiş oluruz... Şimdiye kadar müdafaa ve tatbik edilen usûl, Heyeti Vekile teşekkül eder, buraya gelir ve arzı endam eder. Meclis'te program okunmadan Meclis'in tasvibini fiilen alır.» (45)

Saruhan Mebusu Sabri Bey, yeni Hükûmetin programını onbeş günde hazırlıyacağına ve güven oyu alacağına dair bir şart eklendiği takdirde Encümen'ce teklif olunan maddenin tatminkâr görülebileceği fikrindeydi.

Eskişehir Mebusu Abdullah Azmi Efendi'ye göre, güven oyuna, ancak, Hükûmetçe Meclis'e sunulan programın tartışılmasından sonra başvurulması doğru olurdu:

«Müzakere üzerine yapılmayan itimat ve ademi itimatlar hiçbir vakit itimat ve ademi itimat mânasını tazammun etmez. Ancak şahıslar beğenilmiş olur... Buraya gelip herhangi bir şekilde olursa olsun bir beyanname, bir program okuyup Meclis'ten behemâhal itimat almak lâzımdır. Çünkü itimat alınmalıdır ki o icra vazifesi bu suretle vazolunan kaide ve kanun icra edilmiş olsun... Ne için itimat alır? Tabii hattı hareketi siyasisini beyan etmek için gelir. Binaenaleyh son fıkrada da burada zaittir.» (46)

Encümen Reisi Yunus Nadi Bey, son nutuklarda ihmal edilen amelî bir meseleye dokunmaktaydı:

«Abdullah Azmi Efendi Hazretlerine, Hükûmet geldiği gün program okumalı buyurdıkları zaman, bunu Hükûmetin meşruiyeti için şart mı koşuyorsunuz, diye sormuştum; evet, şarttır, dediler.. Eğer Meclis münakit değilse, tebeddül edecek bir Hükûmetin vaziyeti Meclis'in geleceği zamana kadar ne olacaktır? Abdullah Azmi Efendi'nin tezine nazaran itimat alınca-ya kadar Hükûmetin vaziyeti gayrimeşrudur, o halde hiçbir icraat yapamaz, memleket anarşiye gider, felâkete sürüklenir.. Bu izahata nazaran biz yeniden ilâve olunacak bir şey gör-

44) Görüşmeler, Sf. 364 - 367.

45) Görüşmeler, Sf. 372 - 373.

46) Görüşmeler, Sf. 380 - 382.

müyoruz ve Recep Bey'in ilâve etmek istediği fıkra bizce de düşünülmüştür.» (47)

Bu tartışmalar sonunda, madde, tekliflere uygun olarak değiştirildi: «Hükûmet, hattı hareket ve siyasî noktai nazarını azamî bir hafta zarfında Meclis'e bildirir ve itimat talep eder.»(48)

Meclis, muhtelif bakanlıkları bir tek kişinin elinde toplamanın tehlikeleri üzerinde de durmuştur. Encümen tasarısında, «mezun veyahut herhangi bir sebeple mazur olan bir vekile, İcra Vekilleri Heyeti âzasından bir diğeri muvakkaten niyabet eder» şeklinde bir teklif bulunuyordu. Eskişehir Mebusu Abdullah Azmi Efendi Meclis'in dikkatini çekti: «Biz hükûmetler gördük ki, üç kişi ile icrayı hükûmet edilmiştir. Binaenaleyh, bendeniz arzettiğim gibi, «bir niyabetten ziyade deruhte edemez» fıkrasının ilâvesini teklif ediyorum.» (49) Encümen'in teklifi, «ancak bir vekil bir vekâletten fazlasına niyabet edemez» kelimelerinin eklenmesinden sonra kabul edildi. (50)

Hayret edilecek bir nokta da, anayasa tasarısı ile teklif olunan kamu hakları üzerindeki tartışmaların azlığıdır. Belki de, milletvekilleri, Meclis tarafından Hükûmet üzerinde siyasî denetleme kurulmasının vatandaşlara ait kamu haklarını korumak için yeteceğini düşünmüşlerdir. Mazbata Muharriri, bu bölümü Meclis'in dikkatine sunarken şöyle diyordu: «Eski devletlerin bazı kavanini esasiyesinde buna lüzum görülmemiştir... Biz yeni hürriyet mücadelâtında bulunduk ve hürriyetimiz bizim için pek mukaddes olduğundan bu mevaddı eski usûle tevfikân burada tesbit ettik.» (51)

Bu bölümdeki hükümler dikkatle ve eksik bırakılmıyacak bir tarzda kaleme alınmıştı. 68. maddede «her Türk hür doğar, hür yaşar» şeklindeki başlangıç hükmünden itibaren, «Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibariyle Türk itlâk olunur» diyen 88. maddeye kadar, Kanunu Esasi Encümeni, Batı devletleri anayasalarında rastlanan geleneksel hükümleri bir araya getirmek ve Türkiye'deki tecrübeden alınan yeni hükümleri de bunlara eklemek imkânını bulmuştur. Kanun önünde eşitlik, vicdan, düşünme, söz, yayım, şikâyet, yolculuk, bağıt, çalışma, mülkedinme, dernek kurma, ortaklık kurma, postayla haberleşme konularında teminat sağlanmış, can, mal, ırz ve mesken dokunulmazlığı, kanunsuz tevkif, işkence, eziyet, zoralık, angarya, kanunsuz vergi

47) Görüşmeler, Sf. 384 - 385.

48) Anayasa, Md. 44.

49) Görüşmeler, Sf. 392 - 393.

50) Anayasa, Md. 49.

yasakları konulmuştur. İlk öğretim, kadın erkek bütün Türkler için mecburî ve devlet okullarında parasız hâle getirilmiştir. Birkaç istisna dışında, kamu haklarıyla ilgili bölüm, Encümen'ce sunulan şekliyle kabul edilmiştir.

Osmanlı Hükûmeti'nce verilmiş mülkî ve ilmî nişan ve madalyaların kullanılmasını yasak eden bütün bir madde, lüzumsuzluğu düşünülerek çıkarılmıştır; çünkü, önceki maddelerden biri zaten her türlü zümre, sınıf, aile ve kişi ayrıcalıklarını kaldırmaktaydı. Meclis'in böyle bir yasaklamayı kamu haklarıyla ilgili bir bölüme koymamayı daha uygun bulmuş olması da mümkündür.

Her zaman için güçlüğü muhafaza eden sıkı yönetim meselesi de uzun tartışmalara yolaçmıştır. Encümen tasarısına göre, Hükûmetin, sıkı yönetim ilânını, Meclis toplantı hâlindeyse, onanmak üzere, hemen Meclis'e sunması, Meclis toplanık değilse, onanmayı Meclis'in toplantısına bırakması gerekmektedir. Saruhan Mebusu Sabri Bey, harp tehlikesi hâli dışında, Hükûmetin Meclis'ten müsaade almadan sıkı yönetim ilân etmesini doğru bulmuyordu. Süreyya Bey, cevabında, eğer Meclis toplantı hâlindeyse, Hükûmetin sıkı yönetim ilân etmeden önce Meclis'in müsaadesini alacağını söylüyordu. Meclis toplantı hâlinde değilse, bu takdirde Hükûmetin hemen harekete geçebilme imkânı da ortadan kalkacaktı; milletvekilleri memleketin her tarafına dağılmış olacıklarına göre, Meclis'i bir ay içinde bile toplamak mümkün olmayacaktı. Süreyya Bey, «beyhude yere Meclis'i ikide birde toplamak, dağıtmak lüzumu görülmesin» diyordu. (52)

Denizli Mebusu Mazhar Müfit Bey bunun aksini düşünüyordu:

«Bir ay zarfında zannederim ki, Meclis burada ictima edebilir. Binaenaleyh ikide birde Hükûmet zaten idareyi örfiye ilân etmiyecektir. Mamafih, behemehal Meclis'in tasvibine arz etmek için Meclis içtimada değilse, derhal Meclis'i içtimaa davet etmelidir.» (53)

Celâl Nuri Bey, beş gün için sıkı yönetim ilân etmek gerekirse ne yapılacağını sordu. Antalya Mebusu Rasih Bey, bir saat için de olsa Meclis'in toplanması gerektiği fikrindeydi. Nihayet, maddeler yeniden kaleme alınmak üzere Encümen'e verildi. Birkaç gün sonra geri geldiğinde, Meclis'in üzerinde ısrar ettiği nokta, yani Meclis toplanık değilse hemen toplantıya çağırılması maddeye ilâve edilmişti.

52) Görüşmeler, Sf. 433.

51) Görüşmeler, Sf. 425.

53) Görüşmeler, Sf. 433 - 434.

88. maddedeki «Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın Türk itlâk olunur» şeklindeki ifade bazı milletvekillerinin itirazlarına sebep oldu. İstanbul Mebusu Hamdullah Suhi Bey, şöyle diyordu :

«Bütün siyasi hudutlarımız içinde yaşayanlara Türk unvanını vermek bizim için bir emel olabilir. Fakat görüyorsunuz ki, çok müşkül bir mücadelenin içinden çıktık ve hiçbirimiz kalbimizde mücadelenin tamam olduğuna dair bir şey taşımıyoruz... Fransa'da museviler vardır... Hars itibariyle Fransızdır... İngiltere'de de neslen İngiliz olmıyanlar vardır. Kullandıkları lisan İngiliz lisanıdır. Tahsil ettikleri mektep İngiliz mektebidir... Anadolu ortasında musevi olarak kalır, musevi lisanını okur, hususi mektep yaparsa, kanun bunları musevi olmaktan menedebilir mi?... O halde, madde bizim aleyhimize kullanılabilir.» (54)

Hamdullah Suphi Bey, bir tek cemaati misâl alarak, Osmanlı İmparatorluğunda bütün tâbi halklara tanınmış olan durumu tam bir şekilde tarif etmiş oluyordu. Şimdi de, Cumhuriyet devrinde, bu halkları Türk topluluğuyla meczetmek gerekiyordu. Celâl Nuri Bey, Meclis'ten, meselelerin bütün açıklığıyla ele alınmasını istiyordu :

«Bir zat, Gümülcineli olmak itibariyle bugün Yunandır, kezalik bir Manastırlı Sırptır, Filibeli bir müslüman Bulgardır... Eskiden bir Osmanlı sıfatı vardı. Bu sıfatı ortadan kaldırıyoruz. Yerine bir Türk Cumhuriyeti kaim olmuştur. Bu Türk Cumhuriyeti'nin de bilcümle efradı Türk ve müslüman değildir. Bunları ne yapacağız,» (55)

Azınlıkların «vatandaşlık» bakımından Türk sayılmaları yolunda teklifler de oldu. Hamdullah Suphi Bey, «Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibariyle Türk itlâk olunması» nı teklif etti. Onun teklifi kabul olundu ve madde bu şekilde değiştirildi. (56)

Tartışmaların sonuna yaklaşan Meclis, tâdil maddesi üzerinde durmağa başlayınca, Bozok Mebusu Hamdi Bey, Anayasa'da «Ahkâmı Umumiye» adı altında toplanan ilk sekiz maddenin hiç tâdil olunmamasını teklif etti. Teklif reddedildi. Anayasa'da, bugün, değiştirilemeyecek bir tek madde vardır ve bu, Encümen'in tasarısında da aynı şekilde belirtilmiştir : «İşbu kanunun şekli devletin cumhuriyet olduğuna dair olan birinci maddesinin tâdil ve tagyiri hiçbir suretle teklif dahi edilemez.» (57)

54) Görüşmeler, Sf. 437 - 439.

55) Görüşmeler, Sf. 439.

56) Anayasa, Md. 88.

57) Anayasa, Md. 102

Tümü oya konulduğu zaman, Anayasa, hemen hemen oybirliğine yakın bir çoğunlukla kabul edilmiştir.

Anayasa'nın ikinci yarısıyla ilgili tartışmaların aceleye geldiği görülüyor. Yargı erki üzerinde önemli hiçbir görüşme olmamıştır. Encümen tasarısındaki «mahkemelerin mukarreratını kuvvei teşriye ve kuvvei icraiye hiçbir veçhile tebdil ve tagyir edemez» (58) şeklindeki ifadenin nasıl olup da kuvvetler birliği taraftarlarının hücumuna uğramadığı şaşılacak şey. Belki de milletvekilleri, dikkatlerini, daha çok, kuvvetli bir yürütme uzvundan gelebilecek tehlike üzerinde toplamışlardı. Kimbilir, belki de, yargılama uzvunun ileride yürütme uzvuna karşı kendileriyle müttefik olabileceğini düşünmüşlerdir.

Mahallî idareler hakkındaki kısa maddelerin, - illerle, şehir, kasaba ve köyleri tüzel kişilik sahibi olarak tanımalarına rağmen - gerçekten muhtar bir mahallî idare sistemi kurmamış olmaları ve mahallî gelirler için elverişli kaynaklar sağlamamış bulunmaları da milletvekillerini pek ilgilendirmemiştir. İllerin idaresini yürütme uzvuna bırakan madde, «vilâyetler umuru tevsiî mezuniyet ve tefriki vezaif esası üzerine idare olunur» (59) demektedir.

Görüşmeleri incelerken, başka memleketlerdeki ihtilâl - sonrası düşünüşe hâkim olan ve hükûmeti zarurî fakat kötü bir şey sayan zihniyetin izlerine rastlanmıyor. Milletvekillerine göre, hükûmet aslında iyi bir şeydi. İhtilâlî çıkaran da, hükûmet kavramının kötülüğü değil, fakat Paşah Hükûmeti'nin kötülüğü ve yabancıların tasarılarına miskince boyun eğiydi. Halbuki, Büyük Millet Meclisi'nin kuvvetli Hükûmeti istiklâl mücadelesini teşkilâtlandırmış ve bu mücadeleyi kazanmıştı. Böyle bir mücadele içinde, ferdî haklar yolundaki istekleri, millî hakları korumak için gerekli olan toplu ve birlikte hareket zaruretine tâbi kılmak gerekmişti. Zafer günü, her Türk kendi hürlüğüne millet hürlüğüne borçlu bulunuyordu.

Bütün görüşmeler boyunca, «millet» fikri üzerinde devamlı olarak durulmaktaydı; öyle ki, biraz daha ileri götürülseydi, bunun demokrasi aleyhine dönmesi bile mümkündü. Mamafih, devletten başlı başına bir gaye olarak bahseden ve totaliter nazariyelere hâs olan zihniyete de görüşmeler sırasında rastlanılmamaktadır. Türk düşüncesine göre, devlet, ancak milletin kendi mukadderatına kavuşmasını sağlayan bir vasıta sayılmaktaydı. Milletin egemenliği ise, en iyi, bütün yetkileri T. B. M. M. deki millet temsilcilerinin elinde toplamakla ifade edilebilirdi.

58) Anayasa, Md. 54.

59) Anayasa, Md. 91.

1924 Anayasası için ilhamın nereden geldiği pek belli değil. Avrupa yasama uzuvlarında, bir meclis encümeninin veya komitenin, önceden yetki verilmeden, kendiliğinden meclise teklifler sunması pek âdet değildir. Acaba, 1923 teki seçim kampanyası sırasında, İkinci Büyük Millet Meclisi'nin en önemli görevlerinden birinin de Anayasayı değiştirmek olacağı hususunda genel bir kanaat mi mevcuttu? Acaba, Meclis'in daimî encümenlerinden biri olan Kanunu Esasi Encümeni üyeleri, mutad encümen görevlerinden başka bir de bu maksat için mi seçilmişlerdi? Yoksa, bazılarının tahmin ettikleri gibi, yeni anayasa hamlesi de, Türkiye'yi modernleştirmek yolundaki uzun vâdeli plânların bir parçası olarak, Gazi Mustafa Kemal'den mi gelmekteydi? Bu soruların cevabı ne olursa olsun, muhakkak olan bir şey varsa, o da şudur: 1924 te T. B. M. M. için tahditli hükümet sisteminden maksat yasama uzvunun tahdit edilmesi değil, yürütme uzvunun tahdit edilmesiydi. Encümen tasarısı, T. B. M. M. üstünlüğünü kuvvetle belirtiyordu. Meclis'in oy verdiği çeşitli değişiklik tekliflerinin hemen hemen hepsi, ya doğrudan doğruya Meclis'in yetkilerini kuvvetlendiriyordu, yahut da yürütme uzvunun yetkilerini azaltıyordu. İkinci Büyük Millet Meclisi mensupları Türk devletini bir cumhuriyet olarak düşünmüşler ve devleti bu şekliyle muhafaza edebilmek hususunda ne derece kararlı olduklarını göstermişlerdir.